

Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tulevaisuus osakeyhtiön tilintarkastuksessa

Martin Tasmuth

Opinnäytetyö
Liiketalouden koulutusohjelma
2017

Tekijä Martin Tasmuth	
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tulevaisuus osakeyhtiön tilintarkastuksessa	Sivu- ja liitesivumäärä 41 + 1
<p>Työ- ja elinkeinoministeriö asetti 27.4.2016 alkaen tilintarkastuslain muuttamista selvittävän työryhmän selvittämään tilintarkastuslain yrityksille aiheuttamaa hallinnollista taakkaa. Työryhmän yhtenä tehtävänä oli laatia selvitys hallinnon tarkastuksesta tilintarkastuksen kohteena. Selvityksen laatimiseksi on myönnetty jo toistamiseen lisäaikaa, mikä ilmentää hyvin selvitystyön taustalla olevien aiheiden tärkeyttä, monimutkaisuutta ja niihin liittyviä odotuksia. Pitkään tilintarkastajien yhteisössä mielipiteitä jakanut hallinnon tarkastus olisi tämän selvityksen myötä mahdollisesti saamassa konkreettisemmän määritelmän.</p> <p>Tutkimustyön tavoitteena on alan kirjallisuutta tutkimalla, ajankohtaisia uutisia tarkastelemalla ja tilintarkastajia haastatteleamalla saada johdonmukainen käsitys hallinnon tarkastuksen nykytilasta, siihen liittyvästä selvitystarpeesta ja TEM:n tulevaa päätöstä koskevista odotuksista. Opinnäytetyö toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja sen empiiristä osaa koskeva aineisto kerättiin teemahaastattelujen kautta. Tutkimusta varten haastateltiin kahta HT- ja kahta KHT -tilintarkastajaa, joista yhdellä tilintarkastajalla oli haastattelujen aikana ammatinharjoittamisen lisäksi muita konkreettisia kytköksiä tutkimuksessa käsiteltävään aiheeseen. Toteutusajankohta tutkimukselle oli erinomainen, sillä se toteutettiin ja julkaistiin vielä TEM:n työryhmän selvitystyön ollessa kesken. Tutkimustyö ja haastattelut keskittyivät käsittelemään hallinnon tarkastusta osakeyhtiön näkökulmasta.</p> <p>Määritelmä hallinnon tarkastukselle on tutkimustulosten perusteella häilyvä, mutta sisältää toisaalta myös selviä ominaispiirteitä joiden katsotaan kuuluvan aihepiiriin melko yksimielisesti. Kattava konsensus määritelmästä jää kuitenkin savuttamatta ja yhtenäisen määritelmän rakentamisen sijaan tutkimuksen kannalta olikin mielenkiintoista nähdä millainen kirjo haastattelukysymyksien vastauksista määritelmälle rakentui. Tuloksissa käsitellään myös vahvasti osaksi hallinnon tarkastusta mielletävää varainhoidon valvonnan tarkastusta.</p> <p>Odotukset TEM:n lausunnolle ovat tilintarkastajien keskuudessa korkealla ja tutkimuksen kannalta onkin mielenkiintoista nähdä, mitkä tutkimustuloksissa esitetyistä näkemyksistä tulevat olemaan yhteneviä työryhmän aikanaan julkistettavan päätöksen kanssa. Käsiteltävän aiheen tekee mielenkiintoiseksi myös se, että olipa TEM:n ratkaisu hallinnon tarkastuksen suhteen millainen hyvänsä tulee se synnyttämään tilintarkastajien piirissä runsaasti keskustelua.</p>	
Asiasanat Hallinnon tarkastus, Tilintarkastuslaki, Työ- ja elinkeinoministeriö	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset	2
1.2	Tutkimusmenetelmät ja rakenne	3
2	Perusta tilintarkastukselle ja osakeyhtiölain velvoitteet hallitustoiminnalle	4
2.1	Suomalaisen osakeyhtiö- ja tilintarkastuslain taustoja	5
2.2	Tilintarkastajan vastuu hallinnon tarkastuksessa	6
2.3	Osakeyhtiölain hallinnolle asettama huolellisuusvelvoite	7
2.3.1	Tuottamusolettama	9
2.3.2	Hallituksen vastuun rajoittaminen	10
2.3.3	Vastuuvapauden merkityksestä osakeyhtiössä	10
2.3.4	Korvausvelvoitteen määrä ja hallituksen jäsenten keskinäinen vastuu	11
2.3.5	Vähemmistösuoja osakeyhtiön päätöksenteossa	11
3	Hallinnon rooli yhteisössä ja hallinnon tarkastuksen normit	13
3.1	Hallinnon tarkastuksen määritelmä kirjallisuudessa	14
3.2	Lähestymistapoja hallinnon tarkastamiselle	16
3.3	ISA -standardien suhde hallinnon tarkastukseen	17
3.3.1	ISA 315 ja sisäisen valvonnan arviointi	17
3.3.2	ISA 260 ja kommunikointi hallintoelinten kanssa	19
3.3.3	ISA 570 ja toiminnan jatkuvuuden oletama	20
3.4	Näkemyksiä hallinnon tarkastuksen kehityskulusta tulevaisuudessa	21
4	Empiirisen tutkimuksen toteutus	23
4.1	Aineiston keruu ja tutkimuksen toteutus	23
4.2	Aineiston analysointitapa	24
5	Hallinnon tarkastus haastattelujen valossa	26
5.1	Mitä hallinnon tarkastuksella tarkoitetaan ja mistä siinä on kyse?	26
5.2	Varainhoidon valvonnan tarkastus osana hallinnon tarkastusta	29
5.3	Merkittävimmät havaintoerot suurten ja pienten yhteisöjen välillä hallinnon tarkastusta toteutettaessa	31
5.4	Hypoteesi hallinnon tarkastuksen poistamisesta tilintarkastuslaista	32
5.5	Näkemyksiä hallinnon tarkastuksesta osana tilintarkastusta tulevaisuudessa	34
6	Pohdinta	38
6.1	Jatkotutkimusaiheet	39
6.2	Tutkimuksen reliaabelius ja validius	40
	Lähteet	42
	Liitteet	1
	Liite 1. Teemahaastattelurunko	1

1 Johdanto

”Tilintarkastajia on keväältä lähtien puhuttanut hallinnon tarkastus tilintarkastuksen kohteena. Äskettäin loppuun saatetun tilintarkastuksen EU -reformin kansallisen toimeenpanon yhteydessä päätettiin tehdä selvitys sääntelytaakkaa aiheuttavista kysymyksistä tilintarkastuslaissa. Yksi selvitettävistä asioista on hallinnon tarkastus”. (Sviili 2016, 8-11.)

Suomen Tilintarkastajat ry:n hallituksen puheenjohtaja KHT Petri Kettunen linjasi haastattelussaan Balanssi -lehdelle, ettei hallinnon tarkastusta tulisi kuopata vaan sen käsitettä tulisi selkeyttää. Hallintoon liittyvät tarkastustoimenpiteet ovat tärkeitä ja niitä tulisi myös jatkossa käydä läpi osana tilintarkastusta. Tätä odottavat tilintarkastajilta myös lukuisat erisidosryhmät. (Sviili 2016, 8-11.)

Toistaiseksi hallinnon tarkastus on esitetty tilintarkastuslaissa erillisenä kohteena, eikä tämä ole Kettusen mukaan hyvä käytäntö käsitteen epäselvyydestä ja tulkinnanvaraisuudesta johtuen. Hallinnon tarkastuksen selkeän sisällön puuttuessa käsitteellä tavallisimmin viitataan tarkastuskohteen taloudellisen raportoinnin hallinnoinnin tarkastamiseen. Kettunen toteaa myös, että vaikka vaatimus hallinnon tarkastuksesta poistettaisiin laista, merkittäville muutoksilta säästyttäisiin, sillä suurin osa hallinnon tarkastukseen luettavista toimenpiteistä kuuluu jo nykyisellään hyvään tilintarkastustapaan pohjautuvaan tilinpäätöksen varmistamiseen. Myös Sampsa Kokkonen toteaa, ettei hallinnon tarkastusta voida toteuttaa irrallaan muusta tarkastuksesta, vaan kirjanpidon, tilinpäätöksen ja sisäisen tarkastuksen toimivuuden tarkastukseen sisältyy aina osittain myös hallinto. (Blummé 2008, 58–60; Kokkonen 2002, 37; Sviili 2016, 8-11.)

Tilintarkastuslain 3. luvun 1. § määrää 17.6.2017 alkaen tilintarkastuksen kohteiksi yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpidon, tilinpäätöksen ja *hallinnon*. Työ- ja elinkeinoministeriön tilintarkastuslain muutokset -työryhmän mukaan hallinnon tarkastamiseen liittyen Tilintarkastuslain 3. luvun 5. § 4. momentin noudattaminen asettaa tarkastajalle erityisen haasteen, sillä se on sellaisenaan sisällöltään laaja (Mähönen 2016, 53–55.):

Tilintarkastajan on huomautettava tilintarkastuskertomuksessa, jos yhteisön tai säätiön yhtiömies, hallituksen, hallintoneuvoston tai vastaavan toimielimen jäsen, puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja taikka toimitusjohtaja tai muu vastuuvollinen on:

- 1) syyllistynyt tekoon tai laiminlyöntiin, josta saattaa seurata vahingonkorvausvelvollisuus yhteisöä tai säätiötä kohtaan; tai
- 2) rikkonut yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhteisön tai säätiön yhtiöjärjestystä, yhtiösopimusta tai sääntöjä.

Säännöksen toinen kohta voi edellyttää tilintarkastajalta esimerkiksi osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen, kirjanpitosäännösten, arvopaperimarkkinalainsäädännön, verosäännösten tai rikoslain kavallusta koskevien säännösten valvomista. Kirjanpitovelvollisen toimiala ja olennaisuusperiaatteen noudattaminen sanelevat kuitenkin tapauskohtaisesti mitä säännöksiä tilintarkastajan on valvottava ja kuinka suuri rikkomus vaaditaan ilmoitusveloitteen täyttymiseksi. (Mähönen 2016, 53–55.)

Valtion tilintarkastuslautakunta (VALA) antoi 23.11.1995 lausunnon (dnro 35/075/95), jonka mukaan ”hallinnon tarkastuksen kohteena olevia säännöksiä määriteltäessä on otettava huomioon kaikki tarkastettavan yhteisön toimintaa ohjaavat säännökset, ainakin noteeraamalla niiden olemassaolo ja velvoittavuus”. Samalla VALA on sitä mieltä, että säännösten noudattamisen kattavuus on syytä pitää harkinnanvaraisena, eikä muiden kuin nimenomaisesti tarkastuksen kohteena olevaa yhteisöä koskevan lain noudattamista tule tarkastaa, elleivät nämä lait liity kyseisen tarkastuksen tarkoitukseen ja tavoitteisiin. (Mähönen 2016, 53–55; TEM 2014, 18.)

Opinnäytetyössäni pyrkimyksenä on lisätä ymmärrystä hallinnon tarkastuksen nykytilasta kirjallisuudesta ja julkisista keskusteluista saadun käsityksen lisäksi tilintarkastajien haastattelun avulla. Tutkimuksessani kuulen tilintarkastajia myös Työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän hallinnon tarkastukseen liittyvästä selvitystarpeesta ja työryhmän tulevaa päätöstä koskevista odotuksista.

1.1 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset

Tutkimuksen tarkoituksena on kuulla tilintarkastajia uran eri vaiheilta Työ- ja elinkeinoministeriön käsittelyssä olevaan selvitykseen liittyen hallinnon tarkastuksesta osana tilintarkastusta. Työ rajataan tarkastelemaan ilmiötä osakeyhtiön näkökulmasta. Tavoitteena on myös nähdä onko ajankohtaiselle ongelmalle löydettävissä yhtenäistä ratkaisua.

Työni pääongelma on:

- Mitä tilintarkastuslaissa esiintyvällä hallinnon tarkastuksella tarkoitetaan?

Alaongelmia ovat:

- Mitä vaikutuksia hallinnon tarkastuksen vaatimuksen poistamisella tilintarkastuslaista olisi tilintarkastukselle?

- Mitä näkemyksiä alan ammattilaisilla on hallinnon tarkastuksesta tulevaisuudessa osana tilintarkastusta?

Tämä opinnäytetyö on suunnattu ensisijaisesti tilintarkastusalan opiskelijoille ja tilintarkastajille, mutta myös kaikille muille tässä työssä käsiteltävästä ajankohtaisesta aiheesta kiinnostuneille. Oletuksena on, että lukija ymmärtää ainakin pintapuolisesti mistä tilintarkastuksessa on kyse ja pystyy siten syventymään suoraan tilintarkastusta koskeviin lakeihin ja hallinnon tarkastukseen liittyvään tietoperustaan. Näin ollen tutkimustyön aiheen kannalta relevanttia termistöä lukuun ottamatta tilintarkastukseen liittyvää peruskäsitteistöä avataan lukijalle verrattain vähän.

1.2 Tutkimusmenetelmät ja rakenne

Tutkimus toteutetaan kvalitatiivisin eli laadullisin menetelmin. Tutkimusstrategian tietoperustan toteutusta varten käytetään aineistona oppikirjallisuutta, opinnäytetöitä, raportteja, blogikirjoituksia, Suomen lakia, ISA -standardeja ja lehtiartikkeleita. Empiirisessä osassa pyritään sisällönanalyysin avulla tuomaan esille tilintarkastusalan ammattilaisten haastatteluissa ilmenneitä käsityksiä hallinnon tarkastuksesta. Empiriaa varten haastatellaan kahta HT- ja kahta KHT -tilintarkastajaa. Haastattelut toteutetaan teemahaastatteluina.

Rakenteeltaan työ noudattelee perinteistä mallia, joka koostuu johdannosta, tietoperustasta, empiirisestä osasta sekä pohdinnasta. Tutkimuksen johdannossa esitellään pintapuolisesti tutkittavan ilmiön taustat, pää- ja alatutkimusongelmat, työn rajaus ja tutkimusmenetelmät. Tietoperusta jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäinen keskittyy käsittelemään osakeyhtiölain veloitteita osakeyhtiön hallitukselle ja jonka alussa pohjustetaan hyvin lyhyesti osakeyhtiölain ja tilintarkastuslain taustoja sekä kytköksiä toisiinsa. Tietoperustan toinen kappale käsittelee hallinnon ja hallinnon tarkastuksen määritelmiä ja näkemyksiä hallinnon tarkastuksen tulevaisuudesta kirjallisuuden valossa. Neljännessä kappaleessa kerrotaan tarkemmin empiirisen osan koostamisesta ja viidennessä kappaleessa tuodaan esille haastattelujen pohjalta koostettu analyysi. Kuudennessa kappaleessa esitetään pohdinta tutkimustuloksiin liittyen. Myös jatkotutkimusaiheet ja tutkimuksen luotettavuus esitellään samassa kappaleessa.

2 Perusta tilintarkastukselle ja osakeyhtiölain veloitteet hallitustoiminnalle

Julkisten osakeyhtiöiden omistajat ja johto toimivat useimmiten erillään siten, että omistajat eivät johda varsinaista yritystoimintaa vaan johtaminen on delegoituna yrityksen hallitukselle ja toimitusjohtajalle. Agenttiteoria (agency theory) kuvastaa tällaista toisistaan eriytyneiden agenttien, kuten toimivan johdon, ja päämiehen asemaa edustavien osakkeenomistajien välistä suhdetta. Suhteessa ilmenee tyypillinen epäsymmetrisen informaation ongelma mikä tarkoittaa, että agenteilla on omistajiin nähden käytettävissä enemmän yritykseen liittyvää tietoa. Tämä ongelmallisuus konkretisoituu eri osapuolten intressien poiketessa toisistaan. Johtotehtäviin palkataan yleensä ulkopuolisia asiantuntijoita, joiden oletetaan soveltuvat paremmin operatiiviseen liiketoiminnan johtamiseen. Toimitusjohtajalle saattaa olla tärkeintä säännöllisten ansiotulojen varmuus ja tulosperusteiset bonukset, kun taas omistajien päällimmäisenä kiinnostuksen kohteena on yrityksen pitkäjänteinen kannattavuuden parantaminen ja liiketoiminnan laajentuminen. (Halonen & Steiner 2009, 14–17; Jensen & Meckling 1976, 305–310; Korkeamäki 2008, 9; Pellinen 2005, 24–29.)

Omistajat palkkaavat tilintarkastajan ennen kaikkea valvomaan omia etujaan ja tilinpäätös on yrityksen taloudellisen informaation tärkein lähde, josta omistajien lisäksi ovat kiinnostuneita myös yrityksen muut sidosryhmät. Sisäisiin sidosryhmiin kuuluvat esimerkiksi työntekijät ja ulkopuolisiin sijoittajat, luotonantajat, yhteistyökumppanit, tavarantoimittajat, alihankkijat, verottaja ja muut viranomaiset. Tilintarkastajan puolesta objektiivisesti laadittu tilintarkastuskertomus on omistajien näkökulmasta tärkeä muun muassa siksi, että ulkopuolisen asiantuntijan suorittama tilintarkastus alentaa huomattavasti riskiä omia etujaan tavoittelevan yrityksen johdon puolesta manipuloidun informaation livahtamisesta tilinpäätöksessä sellaisenaan läpi. Samalla saadaan kohtuullinen varmuus yrityksen johdon toiminnan lainmukaisuudesta. (Halonen & Steiner 2009, 14–17; Korkeamäki 2008, 9.)

Tilintarkastusta ei toteuteta kuitenkaan pelkästään omistajan toiveesta, vaan tiukasti säännelty tilintarkastusvelvollisuus on määrätty Suomen laissa ja omistajien intresseistä huolimatta tilintarkastus onkin ensisijaisesti laillisuustarkastusta. Tilintarkastuksen tarkoituksena on taata tilinpäätöstä ensisijaisena tietolähteenään käyttävälle lukijakunnalle kohtalainen varmuus siitä, että tilinpäätös on laadittu kaikilta olennaisilta osin oikein sekä kansallisten että kansainvälisten normistojen ja lainsäädäntöjen edellyttämällä tavalla. Suomessa tilintarkastusta säätelevät keskeisimmin tilintarkastuslaki (1141/2015, TilintL), osakeyhtiölaki (624/2006, OYL) ja kirjanpitolaki (1336/1997, KPL). Kansainväliset säädökset laatii tilintarkastajien kansainvälinen järjestö IFAC (International Federation of Accountants) IAASB-komitean (International Auditing and Assurance Board) johdolla. EU -

direktiivi 2015/56/EU tilintarkastuksesta velvoittaakin kaikkia jäsenmaita noudattamaan tilintarkastuksessa kansallisten lakien lisäksi näitä IFAC:n laatimia ISA -standardeja (International Standard on Auditing). Tutkimuksen kannalta on mielekästä ottaa lähempään tarkasteluun suomalainen osakeyhtiölaki ja myös lyhyesti tilintarkastuslain suhde osakeyhtiölakiin niiden yhteisen historian takia. ISA -standardeihin pureudutaan tutkimuksen tietoperustan toisessa osiossa. (Halonen & Steiner 2009, 13–21; Riistama 1999, 246; Tomperi 2009, 7-13.)

2.1 Suomalaisen osakeyhtiö- ja tilintarkastuslain taustoja

Suomen vanhimman osakeyhtiölain mukaan vuodesta 1864 alkaen tilintarkastusta on toteutettu puhtaasti yhtiökokouksen päätökseen tai yhtiöjärjestykseen perustuen. Vuonna 1890 Suomen lainsäätäjät päätti, että tilintarkastajista muodostuisi yhtiöiden ainoa tarpeellinen ja pakollinen valvontaelin. Yhtiöjärjestyksen vastuulle jäi kuitenkin määrätä miten hallinnon tarkastus tulisi toteuttaa, mikä tarkoitti käytännössä päättämistä siitä *kuka* hallinnon tarkastuksen tulee toteuttamaan. Yritysten ja tilintarkastajien välinen suhde perustui alkujaan eräänlaiseen toimeksiantosopimukseen, sillä tilintarkastajille voitiin myös antaa hoidettavaksi yhtiölle kuuluvia velvoitteita. Vuonna 1895 voimaan astuneesta osakeyhtiölaista lähtien tilintarkastuksesta tuli virallisesti lakisääteistä. Tästä hetkestä alkaen katsottiin, että tilintarkastajiin tukeutumalla myös hallitus saadaan vastaisuudessa tarkastettua yhtiökokousta tarkemmin. (Blummé 2008, 21–23; Kosonen 2005, 36–37.) Vuoden 1895 osakeyhtiölaissa säädettiin tilintarkastuksesta seuraavasti:

- Osakeyhtiön yhtiöjärjestyksessä pitää mainittaman milloin yhtiön tilinpäätös on tehtävä ja miten yhtiön hallinto tarkastetaan (OYL 2. § 8. kohta).
- Varsinaisen yhtiökokouksen tulee valita yksi tahi useampi henkilö tarkastamaan hallintoa ja tilejä kuluvalta toimintavuodelta tahi siltä ajalta, jonka yhtiöjärjestys määrää (OYL 26. § 4. kohta).
- Asiassa, joka on 1. tahi 2. kohdassa mainittu, älköön lopullista päätöstä tehtävä, ennenkuin kokoukselle on annettu kertomus edellisen vuoden hallinnon ja tilien tarkastuksesta (OYL 26. § 2. mom.).

Vuodesta 1978 alkaen osakeyhtiölain mukaan tilintarkastuskertomuksesta tuli julkinen ja se tuli liittää osaksi tilinpäätöstä. Toisena merkittävänä uudistuksena oli käsitteen *hyvä tilintarkastustapa* sisällyttäminen tilintarkastuslakiin ja se liittyi lain 10. luvun 7. §:ään eli tilinpäätöksen ja kirjanpidon sekä yhtiön hallinnon tarkastamiseen. Vuosien saatossa tilintarkastusta koskevia säännöksiä alkoi kertyä myös muihin yhteisö- ja säätiölakeihin. Näitä säännöksiä oli lopulta 580 kappaletta hajautettuna yli sataan eri lakiin, joista koottiin lopulta vuonna 1995 voimaan astunut ensimmäinen tilintarkastuslaki. Vuonna 2007 voimaan astunut päivitetty tilintarkastuslaki sisälsi paljon uutta, osittain EU -direktiivien ja osin kansallisten tarpeiden sanelemana. Kenties merkittävin muutos uudistetussa laissa oli maal-

likkotarkastuksesta luopuminen vuoden 2011 loppuun mennessä. Toinen merkittävä muutos oli luopuminen lakisääteisestä tilintarkastuksesta ns. mikroyhtiöiden osalta. (Blummé 2008, 24–27.)

Vuoden 2016 alusta astui voimaan uusi tilintarkastuslaki ja jo 19.8.2016 siihen implementoitiin uudistuksia. Lakiin odotetaan lisättävän pian lisää uudistuksia, sillä Työ- ja elinkeinoministeriön 27.4.2016 asettama työryhmä jatkaa 3.4.2017 myönnetyn jatkoajan myötä selvitystä muun muassa hallinnon tarkastusta koskevien lakimuutosten selvittelyn osalta. Alun perin työryhmän toimikaudeksi oli määritelty 27.4.–31.12.2016, mutta työryhmälle myönnettiin ensimmäisen kerran jatkoaikaa ajalle 1.1.–30.4.2017 ja uusimman tiedon mukaan lisäaikaa on myönnetty aina 30.9.2017 asti. Työryhmän on samassa selvitystyössä selvittävänä myös nykyisten tilintarkastusvelvollisuuden rajojen tarkoituksenmukaisuutta, minkä voisi kuvitella luovan vähintäänkin yhtä suuren paineen päättäjille kuin selvityksen hallinnon tarkastamisesta tilintarkastuksen kohteena. (Asettamispäätös 2017.)

2.2 Tilintarkastajan vastuu hallinnon tarkastuksessa

Tilintarkastuslaki ja tilintarkastajien vastuu jakaa yhteisen historian osakeyhtiölain kanssa ja linkittyy seuraavassa kappaleessa käsiteltävään kysymykseen hallinnon vastuista osakeyhtiössä. Tilintarkastajien vastuuta käsitellään lyhyesti myös haastatteluissa, joten aiheetta on syytä pohjustaa hieman tässä kohtaa.

Tilintarkastuslain 10. luvun 3. § mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on yhteisölle TTL:n 1. luvun 1. § 1. momentin mukaista tilintarkastusta suorittaessaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut. Tämä korvausvelvoite koskee tilintarkastajaa ainoastaan, jos hän on aiheuttanut vahingon antamalla tahallisesti tai *törkeästi* huolimattomuudesta johtuen virheellisiä tietoja epäilyn perusteena olevista seikoista. Blummén mukaan hallinnon tarkastuksessa tilintarkastuksen pääpaino kohdistuu sen varmistamiseen, että johto on toiminut voimassa olevien säädösten mukaisesti. Johdon tehtävänä olisi siis tietyn toimenpiteen lainmukaisuuden huolellinen selvittäminen ja tilintarkastajan vastuulle jäisi varmistua, että näin on menetelty. (Blummé 2008, 314.)

Alkujaan tilintarkastajan vastuu yhtiölle rajoittui tahallisuuteen ja törkeään tuottamukseen, mutta nykyään siihen sisällytetään myös lievä tuottamus ja asiantuntija-asemassa tilintarkastajan kannettavaksi jää lisäksi asiantuntijavastuu. Jos vastuu koski alun perin ainoastaan yhtiöön kohdistuvaa vahinkoa tänä päivänä tilintarkastaja voi joutua vahingonkorvausvastuuseen osakkeenomistajia ja yhtiön ulkopuolisia tahoja kohtaan. Riittäväksi perusteeksi kolmatta osapuolta koskevan vahingonkorvausvelvoitteen täyttymiselle voidaan

periaatteessa pitää niinkin laajaa selitettä kuin hyvästä tilintarkastustavasta poikkeamista. Koska tilintarkastuskertomus on nykyään käytännössä kenen hyvänsä käytettävissä, voidaan tilintarkastajien katsoa olevan äärimmillään vahingonkorvausvelvollisia melkein kelle tahansa. Hallinnon tarkastuksen kannalta epäselväksi jää, mitä tilintarkastajalta edellytettävään hyvään tilintarkastustapaan katsotaan kuuluvaksi ja milloin tilintarkastajan voidaan katsoa saaneen riittävän varman kuvan yhtiöstä myös hallinnon osalta. (Blummé 2008, 315–321.)

2.3 Osakeyhtiölain hallinnolle asettama huolellisuusvelvoite

”Yhtiön johdon on *huolellisesti toimien* edistettävä yhtiön etua.” (OYL 1. luvun 8. §)

”Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava vahinko, jonka hän on tehtävässään 1 luvun 8 §:ssä säädetyn *huolellisuusvelvoitteen vastaisesti tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhtiölle.*

Hallituksen jäsenen, hallintoneuvoston jäsenen ja toimitusjohtajan on korvattava myös vahinko, jonka hän on tehtävässään muuten tätä lakia tai yhtiöjärjestyksestä rikkomalla *tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut* yhtiölle, osakkeenomistajalle tai muulle henkilölle.

Jos vahinko on aiheutettu rikkomalla tätä lakia muulla tavalla kuin pelkästään rikkomalla 1 luvussa tarkoitettuja periaatteita tai jos vahinko on aiheutettu rikkomalla yhtiöjärjestyksen määräystä, *vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta*, jollei menettelystä vastuussa oleva osoita menetelleensä huolellisesti. Sama koskee vahinkoa, joka on aiheutettu 8 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuun yhtiön lähipiiriin kuuluvan eduksi tehdyllä toimella.” (OYL 22. luvun 1. §)

Osakeyhtiölaki velvoittaa osakeyhtiön hallituksen jäsentä korvaamaan vahingon, jonka hän on tehtävässään edellä mainittujen lainkohtien mukaisesti tahallisesti tai tahattomasti yhtiölle aiheuttanut. Lainkohdat koskevat myös hallituksen varajäsentä siinä tapauksessa, että varajäsen on toiminut hallitustehtävissä varsinaisen jäsenen tilalla. Hallituksen jäsen ei kuitenkaan vastaa yhtiölle aiheutuneesta vahingosta siinä tapauksessa, että kyseinen hallituksen jäsen on aiheuttanut vahingon muussa kuin hallituksen jäsenen ominaisuudessa, esimerkiksi työntekijän asemassa. Tästä lainveloitteesta johtuen hallituksen jäsenen tehtävä kannattaa ottaa vastaan ainoastaan silloin kun henkilö todellisuudessa omaa edellytykset kyseisen yhtiön hallituksen tehtävien suorittamiseksi. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

Huolellisuusvelvoite edellyttää hallituksen jäsentä noudattamaan OYL:n lisäksi muita lakeja, yhtiöjärjestystä sekä yhtiökokouksen, hallintoneuvoston ja hallituksen oikeudellisesti valideja päätöksiä. Hallituksen jäsen ei saa myöskään toimia tavalla, joka on omiaan tuottaa osakkeenomistajille tai muulle taholle epäoikeutettua etua yhtiön tai toisen osakkeenomistajan kustannuksella. Huolellisuusvelvoite pitää sisällään myös mahdollisten yhtiön edun mukaisten toimien tekemättä jättämisen. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

Huolellisuusvelvoitteen täyttämisen määrittelyssä käytetään objektiivisen huolellisuuden edellytystä – niin sanottua absoluuttista skaalaa. Huolellisuuden arvioimiseksi hallituksen jäsenen toimia peilataan siihen vaatimustasoon, mitä kulloinkin vastaavassa asemassa olevalta henkilöltä voidaan objektiivisesti vaatia toimiakseen huolellisesti yhtiön edun mukaisesti. Velvoitteen täyttymiseksi ei riitä, että hallituksen jäsen menettelee samoin kuin omia asioita hoitaessaan, jos tämä taso ei riitä täyttämään objektiivisen huolellisuuden vaatimusta. Huolimattomuudeksi voidaan laskea valvonnan laiminlyönti, puutteellinen valmistelu ja epätarkoituksenmukainen päätöksenteko. Myös tekemättä jättäminen voi toimia indikaattorina huolimattomuudesta. Objektiivisen huolellisuuden tason määrittely lankeaa viime kädessä tuomioistuimen tai välimiesoikeuden päätettäväksi. (Kyläkallio 2011, 66–71; Ruohonen 2014, 48–51.)

Investointipäätöksiä tehdessään yrityksen johto joutuu mahdollisuuksien lisäksi huomioidaan potentiaaliset riskitekijät. Lisäksi varojenjaon yhteydessä yhtiön maksukyky on aina ensin selvitettävä, mikä voi tarkoittaa verrattain laajaa selvitystyötä yrityksen ollessa heikossa taloudellisessa tilanteessa. Huolellisuusvelvollisuuden täyttymiseksi yritysjohton tulee suorittaa riittävän kattavia tutkimuksia päätösten tueksi. Kukaan ei voi kuitenkaan varmuudella ennustaa tulevaisuutta ja siinä mielessä huolellisuuden arviointia ei voida rakentaa puhtaasti ”jälkiviisauden” varaan. Jälkikäteen on kuitenkin pystyttävä selvittämään millä tavoin päätöksentekoa on perusteltu, esimerkiksi millaisia markkinatutkimuksia, asiantuntijalausuntoja tai kassavirtalaskentoja on suoritettu riskialttiiden päätösten tueksi. (Ruohonen 2014, 48–51.)

Yleensä riittävän huolellisuuden saavuttamiseksi katsotaan, että päätöksentekohetkellä päätöksenteon taustalla käytetty informaatio on ollut ajantasaista ja tilanteen edellyttämällä tasolla. Korvausvelvoite ei täyty silloin, kun yhtiön hallituksen tekemien taloudellisesti epäonnistuneiden päätösten katsotaan perustuneen harkintaan ja selvitykseen ja olleen olosuhteisiin nähden muutoin asianmukaisia. Koska päätöksentekohetken tietämyksen taso on relevanttia myöhemmin suoritettavan huolellisuusvelvoitteen arvioimisen kannalta, tulisi kaikki keskeiset päätökset ja niiden taustalla olevat perustelut dokumentoida hallituksen kokousten pöytäkirjaan. Osaksi tästä syystä pöytäkirjojen tarkastuksella on suuri mer-

kitys hallinnon tarkastuksen kannalta, mikä ilmenee myös myöhemmässä vaiheessa käsiteltävistä haastatteluista. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

Hallituksen jäsen vastaa muun muassa toimitusjohtajaan kohdistuvan valvontavelvoitteen lisäksi muun hallituksen toiminnan asianmukaisuudesta. Mikäli hallituksen jäsen ei huomaa muiden hallituksen jäsenten huolellisuusvelvoitteen rikkomista, mutta hänen katsotaan olleen asemassa jossa kohtuudella näin voidaan olettaa, voi hän joutua itse vastuuseen valvontavelvollisuuden laiminlyömisestä. Yhtiön toiminnasta erillään pysyminen ei vapauta hallituksen jäsentä korvausvastuusta. Sellaiselle hallituksen jäsenelle, joka ei ole päivittäin osallisena yrityksen toiminnassa, ei voida kuitenkaan asettaa pitkälle menevää vaatimusta yrityksen taloudellisten asioiden aktiiviselle seuraamiselle. Alla esitellään Kyläkallion listaamia esimerkkejä tilanteista, joissa hallituksen vastuu vahingonkorvausvelvoitteesta voi tulla kysymykseen (Kyläkallio 2011, 66–71):

- Yhtiön veroilmoitus jätetään myöhässä
- Varainsiirtovero maksetaan myöhässä
- Ennakonpidätyksiä ja työnantajan sosiaaliturvamaksuja ei makseta asianmukaisesti ja yhtiö on velvollinen maksamaan veronkorotuksia
- Yhtiö jakaa laittomasti varoja
- Hallitus päättää varojenjaosta, vaikka olisi pitänyt olla tietoinen yrityksen olevan maksukyvytön tai varojenjaon aiheuttava maksukyvyttömyyden
- Yritys solmii urakkasopimuksen henkilön kanssa, joka ei ole vakavarainen ja tämä aiheuttaa yhtiölle luottotappion
- Yhtiö ei valvo riittävästi toimitusjohtajaa, joka pystyy täten suorittamaan kavalluksia
- Hallitus on laiminlyönyt velvoitteen järjestää riittäviä sisäisiä kontrolleja myös muiden väärinkäytösten ehkäisemiseksi

2.3.1 Tuottamusolettama

Mikäli hallituksen tuottama vahinko on lähtöisin jostakin muusta kuin osakeyhtiölain 1 luvun säädösten rikkomisesta tai jos vahinko on syntynyt yhtiöjärjestyksestä rikkomalla, vahingon katsotaan aiheutuneen huolimattomuudesta. Huolimattomuusvelvoitteen rikkomisesta on kyse myös silloin, kun yhtiölle koitua vahinko on koitunut osakeyhtiön lähipiiriin kuuluvan henkilön eduksi. Osakeyhtiön lähipiiriin kuulumisen edellyttää, että toinen pystyy käyttämään toiseen nähden määräysvaltaa tai merkittävää vaikutusvaltaa sen taloutta ja liiketoimintaa koskevassa päätöksenteossa. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

Edellistä kappaletta koskien sovelletaan OYL:ssä säädettyä tuottamusolettamaa, jossa todistustaakka on käänteinen. Näin ollen vahingonkorvaukseen oikeutetun henkilön sijasta hallituksen jäsen onkin syyllinen kunnes toisin todistetaan eli velvollinen antamaan näyttöä syyttömyytensä puolesta. Käytännössä korvausvastuun välttääkseen hallituksen jäseneltä edellytetään syyttömyyden sijasta osoitusta siitä, että kyseessä olevassa tilan-

teessa on menetelty huolellisesti. Tuottamusolettama koskee kuitenkin ainoastaan tavalista tuottamusta ja mikäli väitteentekijä syyttää hallituksen jäsentä törkeästä tai tahallises-
ta tuottamuksesta on syyttäjä itse velvollinen osoittamaan väittämänsä toteen. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

2.3.2 Hallituksen vastuun rajoittaminen

Kyläkallion (2011, 66–71) mukaan osakeyhtiölain hallituksen jäsenille osoittamat sää-
nökset ovat pääsääntöisesti pakottavaa oikeutta. OYL:n 22. luvun 9. § mukaan yhtiön
oikeutta vahingonkorvaukseen ei voida rajoittaa, mikäli vahinko on aiheutettu:

- 1) Rikkomalla säännöksiä, joista ei voida poiketa yhtiöjärjestyksen määräyksellä;
taikka
- 2) Muuten tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta

Yhtiöjärjestykseen voi sisällyttää ainoastaan sellaisia hallituksen jäsenen vastuuta rajoit-
tavia määräyksiä joissa hallituksen jäsenen vastuu kohdistuu yhtiöön itseensä, eivätkä
siihen kirjatut määräykset ole voimassa siltä osin kun ne rajoittavat hallituksen jäsenen
vahingonkorvausvastuuta edellä mainittua kahta säännöstä enemmän. Hallituksen jäse-
nen vastuun rajoituksesta voidaan päättää joko yhtiön perustamisvaiheessa tai jälkeen-
päin kaikkien osakkeenomistajien yksimielisellä suostumuksella. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

2.3.3 Vastuuvapauden merkityksestä osakeyhtiössä

Varsinaisessa yhtiökokouksessa päätetään tilikausittain hallituksen jäsenten yhtiöön koh-
distuvasta vastuuvapaudesta. Käytännössä vastuuvapauden myöntäminen koskee tiettyä
ajanjaksoa, tyypillisesti tilikautta, mutta vastuuvapaus voidaan myöntää myös yksittäisen
tapahtuman tai tapahtumakokonaisuuden osalta. Yleisesti yhtiökokouksen myöntämän
vastuuvapauspäätöksen seurauksena asianomainen hallituksen jäsen vapautuu vastuus-
taan lopullisesti. Sellaisessa tilanteessa missä yhtiökokoukselle ei ole tilinpäätöksessä,
tilintarkastuskertomuksessa tai muutoin annettu olennaisesti oikeita ja riittäviä tietoja kor-
vausvelvoitteen taustalla olevasta toimenpiteestä ei päätös vastuuvapaudesta ole kuiten-
kaan lopullinen. Oikeat ja riittävät tiedot kuvastavat taas sitä ymmärryksen tasoa, minkä
pohjalta yhtiökokouksen katsotaan saaneen todellisen kuvan hallituksen jäsenten toimin-
nasta. Päätös vastuusta vapauttamisesta koskee hallituksen jäsentä niiden asioiden osal-
ta, joista yhtiökokous on ollut tietoinen päätöksentekohetkeen mennessä. (Kyläkallio
2011, 66–71.)

Tilanteessa jossa yhtiökokous on myöntänyt hallituksen jäsenille vastuuvapauden, halli-
tuksen jäsenet eivät vapaudu vahingonkorvausvastuustaan siinä tapauksessa, että tilin-

tarkastajat eivät ole suorittaneet tarkastustaan tarpeeksi huolellisesti tai he ovat jättäneet raportoimatta yhtiökokoukselle havaitsemistaan puutteista. Myöskään tilinpäätöksen vahvistaminen ei sinällään tarkoita vastuuvapauden myöntämistä kaikkien tilinpäätökseen sisältyvien tapahtumien osalta, eikä tilinpäätöksen sisältämiä tietoja voida yleensä muutenkaan pitää riittävän kattavina hallituksen jäsenten vastuun kaikkien edellytysten arvos-telemiseksi. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

2.3.4 Korvausvelvoitteen määrä ja hallituksen jäsenten keskinäinen vastuu

Lähtökohtana korvausvelvoitteen määrälle pidetään aiheutetun vahingon täysimääräistä korvaamista. Hallituksen jäsenen ja vahingosta kärsineen varallisuudet huomioiden korvattavaa summaa voidaan pienentää, mikäli korvauksen katsotaan muutoin käyvän kohtuuttoman raskaaksi. Tahallisesti aiheutetun vahingon tapauksessa korvausvelvoitetta ei tarvitse kohtuullistaa, ellei korvaukseen oikeutettu ole itse myötävaikuttanut vahingon syntymiseen tai jos jonkin muun hallituksen jäsenen tekoon kuulumattoman seikan katsotaan vaikuttaneen vahingon syntymiseen. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

Vastuun edellytyksiä arvioitaessa kunkin hallituksen jäsenen osallisuus arvioidaan erikseen vastuun olemassaolon selvittämiseksi. Jos saman vahingon vastuunkantajia on useampi kuin yksi, kaikkien heidän vastuuta pidetään yhteisvastuullisena. Korvausmäärän jakamista vastuullisten kesken arvioidaan syyllisyyden määrän, mahdollisesti vahingosta saadun edun ja muiden seikkojen perusteella. Mikäli joku korvausvelvollisista hallituksen jäsenistä on maksukyvytön, on muiden korvausvelvollisiksi todettujen hallituksen jäsenten maksettava osuutensa vajauksesta. (Kyläkallio 2011, 66–71.)

2.3.5 Vähemmistösuoja osakeyhtiön päätöksenteossa

Päätöksenteossään johto on velvollinen huomioimaan yhtiön edun lisäksi myös kaikkien osakkeenomistajien edun. Osakeyhtiölakiin onkin pyritty sisällyttämään olettamussääntöjä muun muassa osakkeenomistajien ja velkojien turvaksi siltä varalta, ettei yhtiöjärjestyksessä ole muuta mainittu. Velkojien suojaan liittyvät säädökset ovat aina ja vähemmistösuojasäännökset useimmiten luonteeltaan pakottavia. Lain vähemmistösuojasäännösten tarkoituksena on turvata vähemmistöosakkeenomistajien asema eri tilanteissa ja hallinnon tarkastuksen osalta tilintarkastajan tehtäviin kuuluu varmistua näiden säännösten noudattamisesta (Blummé 2008, 179–186):

- Yhtiökokous on järjestettävä vähintään 1/10 kaikkien osakkeiden omistajien niin vaatiessa (OYL 5. luvun 4. §)

- Varsinaisen yhtiökokouksen tilinpäätöksen hyväksymistä ja voiton käyttämistä koskeva asia on siirrettävä jatkokokoukseen vähintään 1/10 kaikkien osakkeiden omistajien niin vaatiessa (OYL 5. luvun 24. §)
- Vähintään 1/10 kaikkien osakkeiden omistajilla tai yhdellä kolmasosalla yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista on oikeus vaatia tilintarkastajaa yhtiössä, jossa ei ole lain tai yhtiöjärjestyksen mukaan muuten tilintarkastajaa valittava. (OYL 7. luvun 5. §)
- Vähintään 1/10 kaikkien osakkeiden omistajilla tai yhdellä kolmasosalla yhtiökokouksessa edustetuista osakkeista on oikeus vaatia erityisen tarkastuksen toimitamista yhtiön hallinnosta tai kirjanpidosta taikka tietyistä toimenpiteistä tai seikoista. (OYL 7. luvun 7. §)
- Osinkona on jaettava vähintään puolet tilikauden voitosta, josta on vähennetty yhtiöjärjestyksen mukaan jakamatta jätettävät määrät, jos osakkeenomistajat, joilla on vähintään 1/10 kaikista osakkeista, sitä varsinaisessa yhtiökokouksessa ennen voiton käyttämistä koskevan päätöksen tekemistä vaativat. (OYL 13. luvun 7. §)
- Vähintään 1/20 kaikkien osakkeiden omistajilla on oikeus vaatia vastaanottavassa yhtiössä sulautumisesta tai jakautumisesta päättämistä yhtiökokouksessa hallituksen kokouksen sijasta. (OYL 16. luvun 9. § 2. momentti ja 17. luvun 9. § 2. momentti)
- Yhdellä tai useammalla osakkeenomistajalla on oikeus ajaa omissa nimissään vahingonkorvauskannetta yhtiön lukuun (OYL 22. luvun 7. §)

Edellisiin vähemmistöomistajia koskeviin lainkohtiin liittyen todettakoon, että osakeyhtiölain 7. luvun 7. § mukaisessa erityisessä tarkastuksessa ei ole kyse tilintarkastuksesta vaan vähemmistöosakkaiden tavasta saada selvyttä koskien sellaisia tapauksia, jotka voivat antaa aihetta vahingonkorvauskanteen nostamiselle yhtiön johtoa, enemmistöosakkaita tai tilintarkastajaa vastaan (Airaksinen, Pulkkinen & Rasinaho 2007, 417).

3 Hallinnon rooli yhteisössä ja hallinnon tarkastuksen normit

Ruohosen mukaan osakeyhtiön johdoksi voidaan lukea hallitus, toimitusjohtaja ja hallinto-neuvosto. Osakeyhtiöillä voi olla toiminnalleen toisistaan poikkeavia tarkoituksia, mutta lähtökohtana voidaan pitää osakkeenomistajille kohdistuvaa voitontavoittelua. Tätä tavoitetta toteuttaessaan yrityksen johdon on tehtävä usein vaikeita päätöksiä nopeassa aikataulussa aiemmin käsiteltyä huolellisuuden periaatetta unohtamatta. Pellisen (2005, 45) mukaan esimerkiksi toimitusjohtajan käytännön työtä voisi kuvailla pirstaleiseksi ja vaihtelevaksi, missä kulloiseenkin työtehtävään käytettyä aikaa mitataan lyhimmillään minuuteissa. Johdolta vaaditun huolellisuuden ja tehokkuuden odotetaan taas edistävän osakeyhtiön etua. Sekä periaate huolellisesta osakeyhtiön edun tavoittelemisesta että toiminnan tarkoituksen perustuminen voiton tuottamiselle katsotaan niin keskeisiksi, että ne on nostettu OYL:n 1. luvun määrittelemien yleisten periaatteiden joukkoon. (Ruuhonen 2014, 48–51.)

Jatkuvasti muuttuva toimintaympäristö asettaa omat vaatimuksensa johdolle, jonka on pysyttävä perillä yrityslainsäädännön ja erityisten toimialaa koskevien säännösten muutoksista. Suomen EU -jäsenyys yhtäältä helpottaa kaupankäyntiä jäsenmaiden välillä, mutta aiheuttaa yrityksille toisaalta lisää rasitteita kulujen ja säännösten muodossa. Vaikka säännökset eivät olisikaan suoranaisesti rajoittavia asettaa sääntelytulva silti lisävaatimuksia johdon ammattitaidolle. On osakkeenomistajien etujen mukaista, että yrityksen hallitus koostetaan nämä edellytykset täyttävillä asiantuntijoilla. (Ruuhonen 2014, 48–51.)

Yhtiön edun tavoittelu on hyvä mieltää pitkäaikaisena ja kokonaisvaltaisena tavoitteena, sillä lyhyen aikavälin toimenpiteet voivat olla vaikeasti perusteltavissa. Mitä korkeammassa asemassa johtaja on yrityksen hierarkiassa, sitä pidemmän aikavälin hänen odotetaan ottavan huomioon päätöksenteossaan (Pellinen 2005, 45). Ruohosen mukaan yrityksen johto ei voi myöskään ajaa erikseen tiettyjen omistajaryhmien etuja vaan edun tavoittelun pitää kohdistua kollektiivisesti koko omistajakuntaan. Tätä voidaan pitää merkittävänä osana osakkeenomistajien oikeussuojaa. (Ruuhonen 2014, 48–51.)

Mikäli johto ei täytä keskeisintä velvollisuuttaan omistajia kohtaan, eli esimerkiksi huolimattomalla toiminnallaan jättää noudattamatta voitontavoittamistarkoitusta, voidaan se tulkita osakeyhtiölain mukaisen huolellisuusveloitteen rikkomisena. Yhtiön edun mukaiseksi toiminnaksi voidaan toisaalta lukea henkilöstön kouluttaminen, investointien tekemien tai palvelujen ja konseptien kehittäminen, mikä lyhyellä aikavälillä voi äkkiseltään vaikuttaa epätarkoituksenmukaiselta, mutta pitkällä aikavälillä johtaa suurempiin tuottoihin. Tästä syystä lyhyen aikavälin tarkastelulle ei pidä antaa liian suurta painoarvoa arvioi-

taessa johdon onnistumista yrityksen edun tavoittelussa. On hyvä ymmärtää, että voiton-
jaon ohella myös osakkeiden arvonnousu heijastaa voitontavoittelussa onnistumista.
(Ruohonen 2014, 48–51.)

Johdon on huomioitava toiminnassaan jo aiemmin käsitelty vahingonkorvausvelvollisuus,
mikä voi realisoitua vahingon aiheuttaneesta huolimattomuudesta. Osakeyhtiölain 6. luvun
2. § mukaan hallituksen vastuulla on hallinnon ja sen toiminnan asianmukainen järjestä-
minen ja yhtiön varainhoidon ja kirjanpidon valvonnan asianmukainen järjestäminen. Toi-
mitusjohtaja taas vastaa mainittujen lainkohtien täytäntöönpanosta ja tarvittavien tietojen
raportoimisesta hallitukselle. Varainhoidon valvonnan teoriaa käsitellään lisää kappalees-
sa 3.3.1. (Ruohonen 2014, 48–51.)

Hallinnon roolista ja hallinnoinnin määritelmästä puhuttaessa on tuotava esiin myös kan-
sainvälinen *Corporate Governance* -periaate. Blummén mukaan periaatteella tarkoitetaan
hallintoa koskevia normeja, mutta kyseiselle käsitteelle ei löydy kuitenkaan täysin suo-
menkielistä vastinetta. Yleisellä tasolla kysymys on yhtiön hallinnoinnista laajassa mitta-
kaavassa, missä pyrkimyksenä on löytää säännöt asianmukaiselle hallinnoinnille, valvon-
tatoimenpiteille, päätöksenteon läpinäkyvyydelle ja tärkeille sidosryhmille tiedottamiselle.
Osakeyhtiömuodon laajasta käyttöalasta johtuen osa osakeyhtiön hallinnosta on jätetty
itsesääntelyn varaan, mutta esimerkiksi listayhtiöiden edellytetään noudattavan tarkoin
määritettyjä arvopaperipörssien ylläpitämiä hallinnointi- ja ohjauskoodeja. (Blummé 2008,
58–60.)

3.1 Hallinnon tarkastuksen määritelmä kirjallisuudessa

Määritelmiä hallinnon tarkastukselle on kenties yhtä monta kuin on kysymykseen vastaa-
jia. Kokkosen mukaan hallinnon tarkastuksen kohteina voidaan pitää päätöksentekoa,
toimeenpanoa ja sisäistä valvontaa. Hallinnon ja kirjanpidon tarkastusta ei voida myös-
kään erottaa kokonaan toisistaan, sillä kirjanpidon järjestely ja siihen merkityt tapahtumat
heijastavat hallinnon taloudellisia tuloksia. Sisäisen valvonnan kannalta taas osakeyhtiön
hallituksen vastuu ilmenee käytännössä usein valvontavastuuna. Osakeyhtiölain 6. luvun
2. § mukaisen hallinnolle kuuluvan varainhoidon valvontavastuun tarkastamisessa tilintar-
kastaja valvoo, miten johto on lain määräämää veloitettaan noudattanut ja pyrkii arvioi-
maan yrityksen toteuttaman sisäisen valvonnan asianmukaisuutta. Tästä lisää kappalees-
sa 3.3.1. (Blummé 2008, 105–109; Kokkonen 2002, 11, 35–37.)

Dunnin mukaan hallinnon tarkastus on johdon objektiivista tehokkuusarviointia olemassa
olevien ja piilevien heikkouksien ja vahvuuksien tunnistamiseksi yhtiön tavoitellessa pää-

määriään. Tarkastuksessa havaittujen heikkouksien lisäksi tilintarkastajan tulisi siis raportoida myös vahvuuksista ja pyrkiä neuvomaan johtoa sekä potentiaalisten että havaittujen heikkouksien korjaamiseksi. Määritelmänsä Dunn on rakentanut tilintarkastusyhteisöjen senior managereille ja partnereille sekä akateemikoille suunnatun kyselyn vastausten pohjalta. Dunn erottelee hallinnon tarkastuksen ja taloudellisen tarkastuksen toisistaan siten, että hallinnon tarkastuksessa pyritään antamaan lausunto organisaation johdon vahvuuksista ja heikkouksista, kun taloudellisessa tarkastuksessa tilintarkastaja pysyy neutraalissa tilassa ainoastaan varmistaen taloudellisten raporttien luotettavuuden, jonka pohjalta lukijat itse tekevät johtopäätöksensä. Pohjimmiltaan hallinnon tarkastuksessa olisi siis kyse johdon suorituskyvyn arvioinnista. (John Dunn 1996, 286–294.)

Blummé (2008, 58–60) pitää hallinnon tarkastusta yleensä toimintakertomuksen ja tilinpäätöksen tarkastamisen yhteydessä toteutettavana toimenpiteenä, missä kiinnitetään huomiota päätösten laillisuuteen ja arvioidaan onko merkittäviä laiminlyöntejä tapahtunut. Riistaman mukaan hallinnon tarkastuksen lähtökohtana voidaan pitää laillisuuden tarkastamista, toisin sanoen yhteisön tai säätiön hallintoelinten lain, viranomaismääräysten ja yhtiöjärjestyksen noudattamista, mihin aiemmin käsitelty osakeyhtiölakikin on tilintarkastajia Suomessa jo vuodesta 1895 velvoittanut. KHT -yhdistys on vuorostaan jaotellut hyvää tilintarkastustapaa silmällä pitäen hallinnon tarkastuksen kohteet kahteen ryhmään: yleisiin ja erityisiin säännöksiin. Näistä yleiset säännökset tarkoittavat asianomaisen yhteisö- tai säätiölain yleisten ja erityiset säännökset vastaavasti erityisten säännösten noudattamisen tarkastusta. (Riistama 1999, 246–247.) Hallinnon laillisuustarkastuksesta puhuttaessa Kokkonen (2002, 34–37) luettelee tarkastuksen tueksi seuraavanlaisia kysymyksiä:

- Ovatko hallintoelinten päätökset lain ja yhtiöjärjestyksen/sääntöjen mukaiset?
- Ovatko yhteisön kokoukset ja muiden hallintoelinten päätökset pantu täytäntöön?
- Onko tarpeelliset elinkeino- ja rekisteri-ilmoitukset tehty?
- Onko veroilmoitukset hoidettu asianmukaisesti?
- Onko kiinteistöt lainhuudatettu ja osakekauppojen varainsiirtoverot maksettu?
- Onko kirjanpito kaikilta osiltaan järjestetty kirjanpitolain ja -asetusten sekä asianomaista yhteisöä koskevan lainsäädännön mukaisesti?

Kansainvälisten säädösten tasolla ISA 250 -standardin mukaan yrityksen toimiva johto ja hallintoelimet vastaavat yrityksen toiminnasta erinäisten säädösten ja määräysten asettamissa puitteissa. Toimivan johdon vastuulla on se, että näiden säädösten ja määräysten noudattamatta jättäminen pystytään havaitsemaan ja estämään. Tilintarkastajan tehtävänä on näihin johdon toimiin liittyen pyrkiä tunnistamaan mahdollisia sääntöjen noudattamatta jättämisistä ja harkita niiden vaikutuksia tilinpäätökseen ja tilintarkastuksen muihin osa-alueisiin. Tilintarkastajien lähestymistavoista hallinnon tarkastamiselle kerrotaan lisää

seuraavassa kappaleessa. (HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys 2012, 231; KHT Suomen tilintarkastajat, 356–370.)

3.2 Lähestymistapoja hallinnon tarkastamiselle

Yksi lähestymistapa hallinnon tarkastamiselle juontaa juurensa tilintarkastuksen päätarkoituksesta, joka perustuu tilinpäätösinformaation luotettavuuteen. Kokkonen jakaa luotettavuuden vaarantumisen kolmeen pääkohtaan, joista ensimmäinen on yleensä havaittavissa kirjanpitoa tarkastettaessa ja jälkimmäiset kaksi hallinnon tarkastuksen yhteydessä:

- Erehdykseen rinnastettaviin syihin perustuva olennainen virheellisyys
- Hallinnon toimesta tarkoituksella annettu virheellinen tai puutteellinen tieto yhteisön tulosta tai taloudellista tilaa koskien
- Valvonnan puutteellisuudesta johtuva hallituksen tietämättä tapahtunut väärinkäytöksestä tai huolimattomuudesta johtuva vahinko, jonka vaikutus ei ole tilinpäätöksessä nähtävissä (Kokkonen 2002, 35.)

Tilintarkastuslaki ei erikseen velvoita tilintarkastajaa tarkastamaan väärinkäytöksiä, mutta asia on välillisesti huomioituna TTL:n 3. luvun 5. § 4. momentissa. Horsmanheimon ja Steinerin mukaan väärinkäytös määritellään tahalliseksi virheeksi, joka voi ilmetä joko vilpillisenä taloudellisena raportointina tai varojen väärinkäytöksenä. Niin kuin koko tilintarkastusprosessin osalta, myös väärinkäytöksen mahdollisuuden arvioinnissa ammatillinen skeptisyys on tarkastajan ajatusmallin keskiössä. Ammatillisella skeptisyydellä taas viitataan kriittisen kyseenalaistavaan perusasenteeseen tilintarkastusevidenssiä kohtaan. Esimerkiksi tilintarkastusaineiston ja johdolta saadun tiedon välillä esiintyviin ristiriitaisuuksiin on syytä perehtyä tarkemmin, jolloin informaation luotettavuuden kyseenalaistamista voidaan pitää osana ammatillista skeptisyyttä. (Horsmanheimo & Steiner 2009, 301–302.)

Tilintarkastajan on hankittava kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä olennaista virheellisyyttä tai puutetta. Tämä periaate koskee myös potentiaalista väärinkäytöstä ja pätee siten myös hallinnon tarkastukseen. Tilintarkastajan on laadittava suunnitelma ja toteutettava tarkastus alentaakseen tilintarkastusriskin hyväksyttävän alhaiselle tasolle siten, että myös väärinkäytöksestä johtuvat olennaiset virheellisyydet tilinpäätöksessä tulevat havaituksi. (Horsmanheimo & Steiner 2009, 301–302.)

Osana hallinnon tarkastusta tilintarkastajien odotetaan selvittävän miten yrityksessä on oleellisimpiin ennalta arvaamattomiin tapahtumiin varauduttu. Vakuutukset antavatkin hyvän kuvan siitä, miten yhteisössä pyritään vastaamaan eri riskityyppeihin. Tilintarkastajan on tarkistettava ovatko vakuutukset voimassa ja kattavuudeltaan riittävät. Erityisesti riittä-

vyyden arvioimiseksi tarkastuksessa joudutaan usein turvautumaan ulkopuoliseen kiinteistö- tai vahinkoalan asiantuntijaan. Aikaisemmin tilintarkastajien piti lisäksi antaa lausunto vakuutusten riittävydestä, mutta tästä käytännöstä on luovuttu sillä perusteella, ettei erikoisammattitaitoa vaativaa arviointia voida katsoa luettavaksi tilintarkastajan normaaleihin tehtäviin. (Kokkonen 2002, 36–37.)

3.3 ISA -standardien suhde hallinnon tarkastukseen

Tilintarkastuslain 4. luvun 3. § velvoittaa tilintarkastajia noudattamaan hyvää tilintarkastustapaa ja ”yhtiömiesten sekä yhtiökokouksen tai vastaavan toimielimen antamia erityisiä ohjeita, jos ne eivät ole ristiriidassa lain, yhtiöjärjestyksen, sääntöjen, yhtiösopimuksen, kansainvälisten tilintarkastusstandardien, hyvän tilintarkastustavan tai ammattieettisten periaatteiden kanssa”. Vuodesta 2006 lähtien tilintarkastuslain 3. luvun 3. § mukaan tilinpäätösten lakisääteisessä tarkastuksessa on noudatettava myös Euroopan unionissa sovellettavaksi hyväksytyjä kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja. Kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla taas tarkoitetaan ISA- ja ISQC 1 -standardeja (International Standard on Quality Control), sikäli kun ne ovat relevantteja lakisääteisen tilintarkastuksen kannalta. (Suomen tilintarkastajat ry 2014, 8.)

Luettelo potentiaalisista hallinnon tarkastusta ohjaavista ISA -standardeista on pitkä ja niiden kattava läpikäynti vaatii oman tutkimustyönsä. ISA -standardit ovat kuitenkin relevantteja hallinnon tarkastuksen ohjeistamisen kannalta ja tästä johtuen muutamien säästöjen esille tuominen on asianmukaista. ISA 315 on keskeisessä asemassa rakennettaessa käsitystä yrityksen sisäisestä valvonnasta ja ISA -standardit 260, 265 ja 450 ohjeistavat taas tilintarkastajaa tehokkaaseen kahdenkeskeiseen kommunikointiin hallintoelinten kanssa. ISA 570 taas käsittelee tilintarkastajan velvollisuuksia suhteessa toimivan johdon arviointiin yhteisön kyvystä jatkaa toimintaansa eli niin sanottuun *going concern* -olettamaan. Seuraavaksi tarkasteluun on otettu mukaan muutama edellä mainitusta hallinnon tarkastukseen liittyvästä ISA -standardista. (HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys 2012, 216–695.)

3.3.1 ISA 315 ja sisäisen valvonnan arviointi

Sisäisellä valvonnalla tarkoitetaan niitä toimintatapoja ja prosesseja, joilla toimiva johto varmistaa taloudellisen raportoinnin laatimisen tilinpäätösnormiston mukaisesti ja luotettavasti. ISA 315 ohjeistaa tilintarkastajaa arvioimaan relevantit työvaiheet ja tarvittavan työn laajuuden muodostaakseen käsityksen yrityksen sisäisestä valvonnasta. Sisäinen valvonta käsittää sellaisia asioita kuin toimivan johdon ja valvonnan välisen suhteen, merkittä-

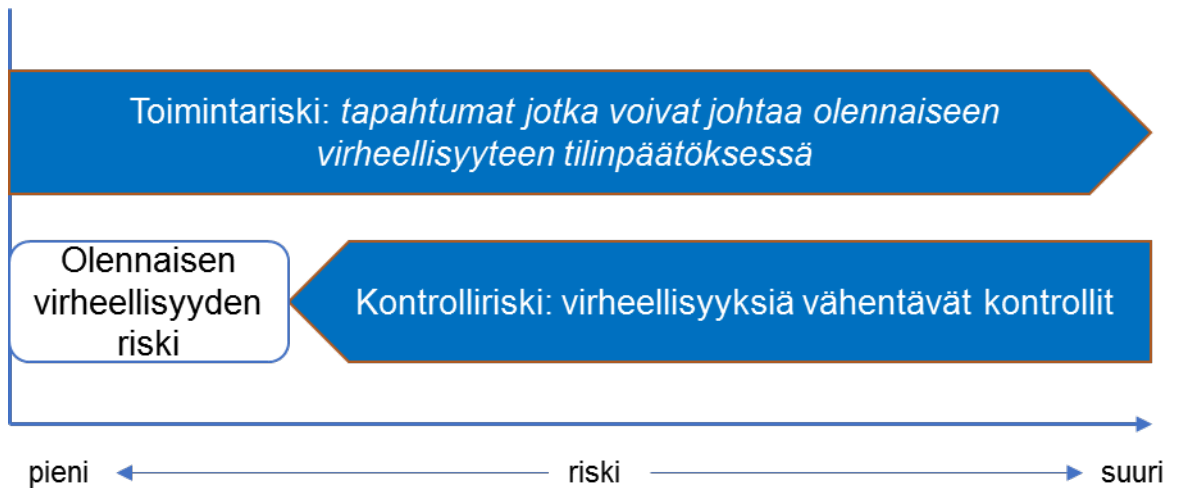
vien henkilöiden pätevyyden, riskienarvioinnin, käytössä olevat IT -järjestelmät sekä tavomaaiset kontrollitoimet. (HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys 2012, 682–695.)

Kontrolliympäristöllä tarkoitetaan johdon yleistä asennetta, tietoisuutta ja toimenpiteitä liittyen sisäisiin kontrolleihin ja niiden tärkeyteen kokonaisuuden kannalta. Kontrolliympäristö käsittää myös johtamistyylin, yrityskulttuurin ja koko henkilökunnan jakamat arvot. Kontrollitoimenpiteitä ovat kontrolliympäristön lisäksi ne menettelytavat jotka on asetettu organisaation nimenomaisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ne sisältävät erityisesti toimenpiteitä, jotka on suunniteltu ehkäisemään tai havaitsemaan ja korjaamaan erehdyksiä. Tässä kappaleessa ja myös jäljempänä esitettävistä syistä johtuen työssä käsiteltävää varainhoidon valvonnan voidaan katsoa kuuluvan vahvasti sisäisen valvonnan piiriin. (Arens & Loebbecke 1994, 275–278; Millichamp & Taylor 2008, 85–99.) Typistettynä Millichamp & Taylorin (2008, 85–99) mukaan sisäisistä kontrolleista puhuttaessa voidaan niiden tarkoituksena pitää:

- Edistää liiketoimintaa järjestäytyneellä ja tehokkaalla tavalla
- Varmistaa hallintopolitiikan noudattamista
- Turvata varallisuutta
- Turvata yhtiön tietojen tarkkuutta ja luotettavuutta

Tilintarkastaja on kaikissa toimeksiannoissaan velvollinen muodostamaan käsityksen tarkastettavan kohteen sisäisestä valvonnasta. Käsitys yrityksen sisäisestä valvonnasta on muodostettava myös silloin, kun aineistotarkastuksesta saatujen tietojen katsotaan olevan riittävät olennaisilta osin oikean kuvan saamiseksi. Tätä varten tilintarkastajan täytyy suorittaa riskienarviointitoimenpiteitä, joiden avulla pystytään tunnistamaan olennaisia virheellisyksiä pienentävät kontrollit. Tarkastustyössä tulee huomioida ainoastaan ne kontrollit, jotka pienentävät tilinpäätöksessä olevan väärinkäytöksestä tai virheestä aiheutuvan olennaisen virheellisyyden riskiä. (HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys 2012, 682–695.)

Yrityksen toimintariski koostuu liiketoimintaan ja väärinkäyttöihin liittyvistä riskeistä, jotka tilintarkastajan on pystyttävä tunnistamaan ja arvioimaan. Toimiva johto pyrkii alentamaan toimintariskiä hyväksyttävän alhaiselle tasolle suunnittelemalla ja asettamalla yritystoiminnalle erilaisia sisäisiä kontrolleja. Kontrollien käyttöönoton jälkeen jäljelle jäävää riskiä kutsutaan olennaisen virheellisyyden riskiksi. (HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys 2012, 682–695.) Alla olevan kuvion tarkoituksena on havainnollistaa edellä mainittua riskien ja kontrollien välistä suhdetta:

Kuvio 1. Riskien ja kontrollien välinen suhde (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 481.)

Näkemykset kontrollien kattavuuden riittävydestä vaihtelevat johtajittain. Korkeamman riskinsietokyvyn omaavat johtajat saattavat johtaa yritystä pienemmällä kontrollimäärällä, jolloin olennaisen virheellisyyden riski voi olla merkittävä. Etenkin julkisen sektorin puolella saatetaan vuorostaan olla varovaisempia, jolloin käytössä olevilla kontrolleilla onnistutaan kutistamaan olennaisen virheellisyyden riski lähes olemattomiin. Tilintarkastajan kannalta olennaisen virheellisyyden riski saa olla olemassa, mutta sen on oltava alennettuna *hyväksyttävän alhaiselle tasolle*. Hyväksyttävän alhaisen tason määritelmä perustuu taas tilintarkastajan ammatilliseen harkintaan. (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 481.)

Tilintarkastajien todetaan monesti epäonnistuvan relevanttien riskien tunnistamisessa, kun he virheellisesti keskittyvät arvioimaan sisäistä valvontaa dokumentoimalla valmiiksi olemassa olevia kontrolleja sen sijaan, että he pyrkisivät tunnistamaan todellisia pienentämisen tarpeessa olevia riskejä. Tämänlaisesta virheellisestä lähestymistavasta seuraa helposti turhaa työtä, kun panostetaan tilintarkastuksen tavoitteiden kannalta epärelevanttiin dokumentointiin. On tärkeää pitää mielessä, että kontrollin ainoa tarkoitus on pienentää riskiä ja kontrolli joka ei pienennä mitään riskiä on täysin turha. (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 481–482.)

3.3.2 ISA 260 ja kommunikointi hallintoelinten kanssa

ISA 260:ssa on määriteltynä hallintoelin ja toimiva johto seuraavasti (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 682–695.):

Taulukko 1. Hallintoelinten ja toimivan johdon määritelmät ISA 260.10 mukaan.

Hallintoelimet Henkilö(t) tai organisaatio(t), jo(t)ka vastaa(vat) yhtiön strategisen ohjaamisen valvonnasta ja jo(i)lla on yhteisön tilinvelvollisuuteen liittyviä velvoitteita, esimerkiksi taloudellisen raportoinnin prosessin valvonta.

Toimiva johto Henkilö(t), jo(i)lla on operatiivinen toimeenpanovastuu yhteisön toiminnan harjoittamisesta.

ISA 260 velvoittaa tilintarkastajaa hankkimaan hallintoelimiltä tilintarkastuksen kannalta olennaista tietoa ja edistämään tilintarkastajan ja hallintoelinten välistä kommunikointia. Tilintarkastajan on tiedon keräämisen lisäksi myös itse annettava tietoa hallintoelimelle tilintarkastuksen suunnittelusta laajuudesta ja ajoituksesta, mutta myös tarkastuksen myötä ilmenneistä huomioista, joita voidaan pitää merkittävänä hallinnon taloudellisen raportoinnin prosessien valvomisvelvollisuutta ajatellen. (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 682–695.)

3.3.3 ISA 570 ja toiminnan jatkuvuuden oletama

Going concern -oletaman mukaan yrityksen katsotaan lähtökohtaisesti jatkavan liiketoimintaa ennakoitavissa olevan tulevaisuuden ajan ilman, että näköpiirissä olisi viitteitä yhtiön purkautumisesta, liiketoiminnan päättämisestä tai yrityssaneeraukseen hakeutumisesta. Jatkuvuusoletama perustuu yrityksen johdon näkemykseen yrityksen kyvystä jatkaa toimintaa tietyllä tasolla ja on tilinpäätöksen laatimisen kannalta perustavaa laatua, sillä tämän oletuksen varassa kirjataan kirjanpitoon myös yhtiön varat ja velat. Näin ollen yhtiön katsotaan pystyvän suoriutumaan varojensa realisoimisesta ja velkojen lyhentämisestä tavanomaisen liiketoiminnan asettamissa raameissa. (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 216–218.)

ISA 315:n edellyttämiä riskienarviointitoiminpiteitä suorittaessaan tilintarkastajalle on relevanttia pystyä tunnistamaan onko mahdollisia viitteitä siitä, että yhteisön toimintaan sisältyisi sellaisia tapahtumia tai olosuhteita, jotka vaarantaisivat toiminnan jatkuvuuden. Hallinnon tarkastuksen kannalta tähän kysymykseen pyritään vastaamaan arvioimalla, onko toimiva johto suorittanut esimerkiksi alustavan arvion yhtiön kyvystä jatkaa toimintaansa. Mikäli toimivalla johdolla on arvio laadittuna, tulee siitä keskustella ja selvittää mahdollisten havaintojen laatu. Jos arviota ei ole laadittu, tulee tilintarkastajan selvittää millä perusteella going concern -oletamaan on päädytty. Lisäksi tilintarkastajan tulee ammatillisen skeptisyyden mukaisesti olla koko tilintarkastuksen ajan tarkkaavaisena sellaisten havaintojen osalta, jotka voisivat antaa viitteitä toiminnan jatkuvuuden vaarantumisesta. Kuten

haastattelutuloksissa tulemme näkemään, edes toimivan johdon kanssa saavutettu selkeä yhteisymmärrys toiminnan jatkuvuuden osalta ei toimi takeena yrityksen jatkuvuudelle. (HTM -tilintarkastajat ry ym. 2012, 216–218.)

3.4 Näkemyksiä hallinnon tarkastuksen kehityskulusta tulevaisuudessa

Kesäkuun 2016 blogikirjoituksessa kanslianeuvos Yrjö Tuokko tuomitsee jyrkästi eduskunnan kaavailut hallinnon tarkastamisen näivettämisestä. Tuokon mukaan tilintarkastuksen ollessa laillisuusvalvontaa hallinnon tarkastus merkitsee käytännössä osakeyhtiölain 1. luvun 8. § edellyttämän huolellisuusvelvoitteen tarkastusta eli sitä, onko toimittu osakeyhtiölain, yhtiöjärjestyksen ja yhtiön etujen mukaisesti. Tuokko pitää hallinnon tarkastusta itse asiassa koko tilintarkastuksen kruunauksena. (Tuokko 14.6.2016.)

Blogissaan Tuokko pitäisi tarkoituksenmukaisempana hallinnon tarkastamisen painoarvon kasvattamista sen sijaan, että siitä pyrittäisiin luopumaan. Työkokemukseensa vedoten hän yhdistää yritysten tosiasialliset konkurssiin johtaneet syyt johdon toimintaan. Hallinnon toimet kuvaavat syytä – tilinpäätösnumerot seurauksia ja niitäkin useimmiten huomattavalla viiveellä. Lisäksi Tuokko muistuttaa, että jokaisen tilinpäätösnumeroihin sisältyvän liiketapahtuman taustalla on tehty päätös. Myös KHT -tilintarkastaja Eero Prepula puolustele hallinnon tarkastuksen säilyttämistä osana tilintarkastuslakia. Prepulan perusteena lainkohdan säilyttämiselle on pienten yritysten valtava määrä Suomessa, jotta tilintarkastaja pystyisi varmistamaan lakien ja säädösten noudattamisen. (Hertsi 2016a; Tuokko 14.6.2016.)

Tuokko pitää tarkastusohjeiden puuttumista käsittämättömänä perusteluna hallinnon tarkastuksesta luopumiselle. Hän ei ole vakuuttunut siitä, että hallinnon tarkastusta koskevien ohjeiden määrää verrataan muihin tilintarkastusta koskeviin osa-alueisiin, joihin on onnistuttu laatimaan satojen sivujen mittaisia toimintaohjeita. Tuokko tuo esiin myös tilintarkastusvalvojen kansainvälisen yhdistyksen IFIAR:n (International Forum of Independent Audit Regulators) edellytyksen tilintarkastustyön laadun parantamiseksi. Järjestön mukaan puutteita on erityisesti hallinnon tarkastuksen saralla, mutta myös jatkuva huoli tilintarkastustyön laadun heikkoudesta yleisellä tasolla on tuotu esiin järjestön vuosittaisessa IFIAR Global Survey of Inspection Findings -raportissa. Raportin mukaan tilintarkastajien suorituskyky on globaalilla tasolla heikompaa kuin mitä sen yleisen edun kannalta tulisi olla. (IFIAR 2016, 3; Tuokko 14.6.2016.)

Hallinnon tarkastuksen säilyttäminen tilintarkastuslaissa saa tukea myös tilintarkastusalan ulkopuolelta. Yli 80 % 151:stä Kauppalehden kyselyyn vastanneesta pörssi- ja rahoitus-

alan yritysten hallituksen jäsenestä tai ylemmästä toimihenkilöstä toivoo sekä hallinnon että toimintakertomuksen tarkastuksen säilytettävän osana lakisääteistä tilintarkastusta. Samaisessa artikkelissa KHT Tapani Vuopala pitää toivetta sikäli ymmärrettävänä, että toimiva johtohan on vastuussa yrityksen hallinnosta ja varojen käytöstä ja pitää siksi hallinnon tarkastusta asemaansa turvaavana toimena. (Hertsi 2016a.)

Vastapainona Prepulan ja Tuokon näkemyksille Suomen Tilintarkastajat ry:n puheenjohtaja Petri Kettunen pitää hallinnon tarkastuksen vaatimuksen esiintymistä osana tilintarkastuslakia erikoisuutena, jota ei tunneta Suomen lisäksi muualla kuin Ruotsissa. Tilintarkastajat ry:n mukaan hallinnon erityismaininta olisi syytä poistaa tilintarkastuslaista ja näin yhtenäistää tarkastuskäytäntöjä muiden EU -maiden kanssa. Kettunen on sitä mieltä, että käsitteen tarkastusta ohjaavan vaikutuksen voidaan katsoa jääneen viime vuosina melko vähäiseksi. Samalla hän korostaa kuitenkin hallinnollisten asioiden tarkastamisen tärkeyttä osana tilintarkastusta ja painottaa tarvetta käsitteen sisällön selkeyttämiselle. Samoilla linjoilla on keskisuuren tilintarkastusyhteisön, DHS Audit Partnersin, toimitusjohtaja Tapani Vuopala, jonka mukaan haluttaessa eroon hallinnollisesta taakasta tilintarkastuksen säännökset pitäisi pystyä yhtenäistämään EU -tasolla. Myös eduskunnan talousvaliokunta on sitä mieltä, että taloudellista raportointia tulisi kehittää täyttämään paremmin kansainväliset vaatimukset. (Hertsi 2016a; Kettunen 22.9.2016.)

4 Empiirisen tutkimuksen toteutus

Kvalitatiivinen (laadullinen) tutkimusstrategia etenee käytännön havainnoista kohti yleistä tasoa. Kulkemalla empiriasta teoriaan laadullisen tutkimuksen tarkoituksena on saada ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä ja kyetä tulkitsemaan sitä sekä mahdollisesti mallintamaan kohteena olevaa ilmiötä. Laadullisessa tutkimuksessa käytettävän aineiston tulisi olla monikanavaista sisältäen haastatteluja, havainnointia ja alkuperäisiä asiakirjoja. (Pitkäranta 2014, 27.) Tutkimuksessani on pyritty huomioimaan seuraavia Hirsjärven (1997, 164) lisätaimia kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä:

- Tutkimusaineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa
- Tutkimuksessa suositaan ihmistä tiedon keruun instrumenttina
- Tutkimuksessa käytetään induktiivista analyysia eli lähtökohtana ei ole teoria tai hypoteesien testaaminen vaan sen, mikä on tärkeää, on tullut haastateltavalta
- Laadullisten metodien, kuten teemahaastattelun, käyttö aineiston hankinnassa
- Kohdejoukon valinta toteutetaan tarkoituksenmukaisesti
- Tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä
- Käsitellään tapauksia ainutlaatuisina

Anttilan (2006, teoksessa Pitkäranta 2014, 27) mukaan laadullista tutkimusta voidaan pitää tilannesidonnaisena ja ainutkertaisena. Tilannesidonnaisuus mahdollistaa esimerkiksi analyysin kytkemisen osaksi tiettyä ajankohtaa, mikä on ehdotettujen lakimuutosten ja hallinnon tarkastuksen nykytilan kannalta selvästi tarkastelun keskiössä omassa työssäni. (Pitkäranta 2014, 27.)

Tutkimukseni johtoajatus mukailee abduktiiviseen päättelyyn rinnastettavaa *arvaamista*. Tämän ajatuksen taustalla on toteamus siitä, että tutkittavaan ilmiöön liittyy runsaasti ominaisuuksia, joille olisi saatava tyydyttävä selitys. Abduktiossa pohditaan jonkun ilmiön tapahtumista ja sen aiheuttamia seurauksia. Työssäni tilintarkastusalan asiantuntijoiden näkemyksillä pyritään ymmärtämään hallinnon tarkastukseen liittyviä ilmiöitä sekä vireillä olevien lakipohdintojen mahdollisia vaikutuksia tulevaisuudessa. Tulkinallisen lähestymistavan mukaisesti työn tietoperustassa on pyritty auttamaan lukijaa ymmärtämään ilmiön taustoja ja rakentamaan myös omaa esiyymmärrystä tutkittavasta aiheesta. (Pitkäranta 2014, 28–34.)

4.1 Aineiston keruu ja tutkimuksen toteutus

Tutkimuksen tarkoituksena on kuulla ja ymmärtää tilintarkastajia hallinnon tarkastukseen ja vireillä oleviin lakimuutoksiin liittyen. Päättutkimusongelmana on määritelmän sisällön ymmärtäminen ja veloitteen relevanssi toteuttaa hallinnon tarkastusta sellaisena, kuin se on Suomen tilintarkastuslaissa toistaiseksi määriteltynä. Työn alatutkimusongelmana on

selvittää tilintarkastajien kanta vireillä oleviin lakimuutosehdotuksiin ja peilata mahdollisten muutosten vaikutuksia hallinnon tarkastuksen tulevaisuuteen.

Käytännössä analyysini rakentuu havainnoista alan lehtiartikkeleissa, blogikirjoituksissa ja muussa kirjallisuudessa sekä teemahaastatteluista tilintarkastajien kanssa. Haastatteleamalla neljää tilintarkastajaa tilintarkastusuran eri vaiheilta pyrin laajentamaan saamieni vastausten sisällöllistä kirjoa. Haastattelut toteutin joulukuun 2016 ja tammikuun 2017 aikana nauhoittamalla ja purkamalla ne ensin haastateltavakohtaisesti. Litteroinnit suoritettuaani otin haastattelut yhteiseen tarkasteluun ja kokosin tulokset yhtenäiseksi tekstiksi.

Riittävän kattavan ja luotettavan sisällön varmistamiseksi haastatteluun valittiin vähintään HT -tutkinnon suorittaneita tilintarkastajia. Haastateltavilla oli haastatteluhetkellä työkokemusta tilintarkastuksesta vähintään kolme vuotta ja enimmillään yli 25 vuotta. Haastateltavista lyhin työkokemus oli vuonna 2016 HT -tutkinnon suorittaneella. Yksi haastateltavista oli toiminut HT -tilintarkastajana jo useamman vuoden ja kaksi haastateltavaa oli huomattavasti pidemmällä tilintarkastuskokemuksella varustettuja KHT -tilintarkastajia.

Taulukko 2. Haastateltavien taustatietoja.

	<i>Työkokemus (arvio, vuosia)</i>	<i>Auktorisointi</i>
<i>Haastateltava 1</i>	3	HT
<i>Haastateltava 2</i>	8	HT
<i>Haastateltava 3</i>	20	KHT
<i>Haastateltava 4</i>	25	KHT

Haastattelun runko rakentuu liitteen 1 mukaisesti kahteen isompaan kokonaisuuteen, joista ensimmäinen keskittyy ymmärryksen hankkimiseen hallinnon tarkastamisen ominaispiirteistä haastattelun hetkellä. Toisessa osiossa käsitellään hallinnon tarkastuksen tulevaisuutta etenkin vireillä olevien lakimuutosehdotusten tuomien muutosten arvioinnin näkökulmasta.

4.2 Aineiston analysointitapa

Perinteinen ajatusmalli aineiston analyysistä on, että se toteutetaan vasta aineiston keräämisen ja järjestelyn jälkeen. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on varsin tyypillistä, että aineiston keruu on monivaiheista sisältäen haastatteluja ja havainnoiteja. Aineiston analyysi ja kerääminen tapahtuvat siis osittain samanaikaisesti, mikä heijastaakin hyvin omaa tutkimusprosessiani. (Hirsjärvi 1997, 223.)

Työni analysointi mukailee ymmärtämiseen pyrkivää lähestymistapaa. Tälle lähestymistavalle on ominaista pyrkimys päätelmien tekoon ja suurimpana haasteena mahdollisen järjestyksen luominen haastatteluissa ilmeneviin ilmiöihin. Kaikkea kerättyä materiaalia ei yleensä pystytä hyödyntämään tutkimuksessa eikä kaikkea materiaalia ole myöskään tarpeen analysoida. (Hirsjärvi 1997, 225.)

Tutkimus valmistuu vasta tulosten tulkinnan ja johtopäätösten jälkeen, jolloin tulkinnasta puhutaan vasta siinä yhteydessä kun analyysin tuloksia pohditaan ja muodostetaan niistä omia johtopäätöksiä. Osana pohdintaa pyrin arvioimaan työssäni käyttämäni kirjallisuuden luotettavuutta ja relevanttiutta sekä omaa oppimisprosessia tutkimustyön aikana. Tulosten kokonaisvaltaisen pohdinnan kannalta on tärkeää harkita useita eri tulkintoja ja ottaa tarkasteluun tulosten suhde aikaisempaan käsitykseen aiheesta. Pyrin lopuksi ottamaan kantaa kysymykseen siitä, mitkä tutkimusongelmiini saaduista vastauksista ovat olennaisimpia. (Hirsjärvi 1997, 229–230; Tuomi & Sarajärvi 2009, 158–159.)

5 Hallinnon tarkastus haastattelujen valossa

Tulosten analyysi etenee hallinnon tarkastuksen käsitteen purkamisesta tutkimuksen aikana sen merkityksen arviointia kohti tulevaisuudessa. Analyysissä pyritään samanaikaisesti peilaamaan saatuja vastauksia aikaisempaan tietoperustaan. Ensimmäisessä aluvussa tuodaan esiin haastateltavien näkemyksiä hallinnon tarkastuksen tarkoituksesta yleisellä tasolla. Seuraavaksi pohditaan varainhoidon valvonnan tarkastusta ja kolmanneksi käsitellään merkittävimpiä eroja suurten ja pienten osakeyhtiöiden välillä hallinnon tarkastuksen osalta. Viimeiset kaksi alalukua keskittyvät spekulointiin siitä, että hallinnon tarkastuksen velvoite poistettaisiin tilintarkastuslaista ja näkemyksiin hallinnon tarkastuksesta tulevaisuudessa; kenties heijastaen enemmän haastateltavien toiveita kuin varsinaista ennustamista.

5.1 Mitä hallinnon tarkastuksella tarkoitetaan ja mistä siinä on kyse?

Nuorin haastateltava kategorisoi hallinnon tarkastuksen kokonaan erityyppiseksi tarkastuksen osa-alueeksi muuhun tarkastukseen nähden. Muut tilintarkastuksen osa-alueet sisältäisivät lukuihin perehtymistä sillä perusteella, että esimerkiksi kirjanpitoon viedyllä tapahtumilla olisi oltava oikeat perusteet tai että yhtiön kontrolliympäristön tulisi mahdollistaa luotettavan taloudellisen informaation tuottaminen. Hallinnon tarkastus taas kuvastaa haastateltavan mukaan enemmän johdon ja hallituksen osallistumista ja asennoitumista lainsäädäntöön ja heidän toimintansa eettisyyttä. Tietoperustassa käsiteltyjen määritelmien perusteella kaikkien edellä mainittujen asioiden voitaisiin katsoa kuuluvan osaksi hallinnon tarkastusta. ISA 315 -standardi vaikuttaisi sisältävän haastateltavan kuvailuja kontrolliympäristöstä ja myös kirjanpitoventien taustalla olevat perusteet voitaisiin tietyin edellytyksin nähdä osana Tuokon (2016) määrittelemää hallinnon tarkastusta.

Yhden haastateltavan näkemys on osaltaan linjassa esimerkiksi hallinnolta edellytettävän huolellisuusveloitteen kanssa, sillä hänen mukaan keskeisimpänä tehtävänä hallinnon tarkastuksessa on tarkastaa toimiiko yhtiö sitä koskevien lakien puitteissa. Osakeyhtiömuotoisten yritysten tapauksessa kiinnostuksen kohteena olisi osakeyhtiölain huolellinen noudattaminen ja se, että päätöksenteko on kyseisen lain mukaista, yhdistysten tapauksessa peilataan yhdistyksen toimintaa yhdistyslakiin ja säätiöiden tapauksessa säätiölakiin. Toinen haastateltava vahvistaa ammatillisen harkinnan olevan isossa roolissa hallinnon tarkastuksen määrittelyssä. Hänen mukaan merkittävyys määräytyy myös jonkin verran tarkastettavan yhtiön koon mukaan. Pienen yksityisyrittäjän omistaman firman hallintoympäristö kun on täysin erilainen verrattuna mitä se on pörssiyhtiössä mihin kuuluu vähemmistöosakkaita, joilta puuttuu näkyvyys yrityksen jokapäiväiseen toimintaan.

Kahden kokoneemman tarkastajan vastaukset yhtyvät sikäli, että käytäessä keskustelija hallinnon tarkastuksesta kenelläkään ei tunnu olevan selkeää käsitystä siitä, mitä lain vaatimus todellisuudessa sisältää. Tämä näkemys on lähes identtinen johdannossa esille tuodun Sviilin sitaatin kanssa. Jotta voitaisiin selkeästi vaatia jotakin tehtäväksi, pitäisi myös tietää konkreettisesti mitä se on, mitä pitää tehdä. Yleisesti tilintarkastuksessa on melko tarkkaan määritelty tilintarkastajien tehtäväkenttään kuuluvat vastuualueet, eikä tästä mallista pitäisi olla mitään syytä poiketa myöskään hallinnon tarkastuksen saralla. Työ- ja elinkeinoministeriöltä yksi haastateltava toivoo saavan tietoisien päätöksen sen suhteen, pidetäänkö vaatimus hallinnon tarkastuksesta osana tilintarkastuslakia vai ei ja mikäli pidetään, saada selvä määritelmä siitä mihin se tilintarkastajaa velvoittaa. Kun kah- ta pohjoismaata lukuun ottamatta koko muulle maailmalle tuntematon käsite yhdistetään tilintarkastajaan kohdistuvaan rajattomaan vastuuseen, kysymykseksi muodostuu miksi tilintarkastajan odotetaan tarkastavan jotakin, mitä ei ole määritelty.

“Hallinnon tarkastuksessa tilintarkastajan huoli on siinä, mitä siihen loppujen lopuksi kuuluu ja jos jotain menee sitten pieleen, pystytäänkö jälkeinpäin sanomaan, että teidän vastuullehan kuului tämä hallinnon tarkastaminen ja miksi ette tarkastaneet tullilaskelmia tai raportteja tai työajanseurantaa jne...”

Kuten myös Petri Kettunen toi blogissaan esiin, tämänhetkinen tilintarkastusalalla vallitseva keskustelu hallinnon tarkastuksesta on yhden haastateltavan mukaan lähtöisin Suomen ja Ruotsin yhteisestä kummallisuudesta tilintarkastuslaissa, mitä missään muualla maailmassa ei ole erikseen olemassa. EU -direktiivejä tarkasteltaessa voidaan todeta, etteivät direktiivit tunnista tilintarkastuksessa sellaista käsitettä kuin hallinnon tarkastus. EU -lainsäädäntö velvoittaa kuitenkin tilintarkastajaa tarkastamaan pöytäkirjat ja suuret sopimukset ilman varsinaista velvoitetta hallinnon tarkastamiseen.

Pöytäkirjojen tarkastaminen onkin kaikkien haastateltavien mukaan selkeä osa hallinnon tarkastusta ja sen tärkeyttä on avattu myös tietoperustassa hallinnon huolellisuusveloitteen käsittelyn yhteydessä kappaleessa 2.3. Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan aikaresurssien asettamisessa rajoissa hallinnon tarkastus tuntuu käytännössä jäävän muiden osa-alueiden lomassa vähemmälle huomiolle. Käytännön kannalta tämä tarkoittaa hallinnon tarkastuksen redusoitumista varmistustoimenpiteisiin, joissa varmistutaan pakollisten peruskokousten järjestämisestä ja kokousten pöytäkirjojen sisällön asianmukaisuudesta. Haastateltavan mukaan käytännössä on vähintäänkin varmistuttava, että pakollinen yhtiökokouksen pöytäkirja löytyy, jossa yhtiöjärjestyksen mukaiset ja lakisääteiset päätök-

set ovat tehtyinä, että hallitus on vahvistanut tilinpäätöksen ja mikäli tilinpäätökseen vaikuttavia päätöksiä on tehty, pureudutaan näiden päätösten sisältöön tarkemmin.

Mielipiteestä ei hallinnon tarkastuksessa ole kuitenkaan kyse, vaan yhden haastateltavan mukaan hallinnon tarkastuksen voidaan nähdä kulminoituvan lähinnä muutamien perusasioiden ympärille: Varmistetaan, että yhtiökokoukset on pidetty; varmistetaan, että hallituksen kokoukset on pidetty ja asianmukaiset kokouksille määrättyt asiat on päätetty eritoten tilinpäätöksen, osingonjaon, yhtiön talouden johtamisen ja kirjanpidon osalta. Lisäksi merkittävät muutokset yhtiön pääomarakenteessa tai varojenjaossa edellyttävät vastaavaa dokumentointia hallinnon toimesta, joka löytyy yleensä pöytäkirjoista. Hallinnon pöytäkirjojen läpikäyminen osana hallinnon tarkastusta on äärimmäisen tärkeää myös siksi, että etenkin pienempien yhtiöiden tapauksessa tilintarkastaja harvemmin tapaa hallitusta, jolloin pöytäkirjoista muodostuu ainoa tapa päästä kiinni hallinnon toimintaan. Tilintarkastajalle on relevanttia sen varmistaminen, että oikean kokoiset päätökset tehdään oikeissa instansseissa. Vaikka pöytäkirjojen tarkastus nähdäänkin selkeänä osana hallinnon tarkastusta, konsensus muiden osa-alueiden suhteen tuntuu jäävän saavuttamatta.

“Se on vähän hämärän rajamailla että miten se menee, mikä on hallinnon tarkastusta ja mikä on muuta tarkastusta.”

Yksi haastateltavista toteaaakin suoraan, että pöytäkirjoihin perustuva hallinnon tarkastus on lähtökohtaisesti yhtenäistä tarkastusta tarkastettavan yhtiön koosta riippumatta. Hallinnon tarkastuksen määrittely kuitenkin vaikeutuu, kun aletaan keskustella valvontavelvollisuuden ja kontrolliympäristöön liittyvistä asioista, jotka ovat selkeästi hallituksen ja johdon vastuulla. Myös toinen haastateltava yhdistää hallinnon piiriin prosessit ja kontrollit, jolloin osakeyhtiölain vaatimusten mukaisesti myös yhtiön varainhoidon ja kirjanpidon järjestäminen luettaisiin hallinnon vastuualueeseen. Ongelmaksi muodostuu kysymys siitä, millä keinoilla tilintarkastaja voisi edellä mainittuihin asioihin ottaa vahvasti kantaa. Tilintarkastaja on myös velvollinen raportoimaan tietynlaisia havaintoja hallinnolle, mutta raportointia varten tilintarkastajan on ensin tiedettävä mitä tarkastetaan.

Pohdinnoissa tilintarkastuksen jaottelusta hallinnon tarkastukseen kuuluviin tehtäviin ja muihin tarkastuksen osa-alueisiin yhden haastateltavan mukaan ero on sikäli havaittavissa, että hallinnon tarkastus on kenties rutiininomaisimpia osia tarkastuksessa. Hallinnon tarkastus on vähemmän aikaa vievää kuin muut osa-alueet, eikä sen yhteydessä ilmene yleensä kummempia havaintoja. Toisaalta samaisen haastateltavan uran varrelle on kuitenkin kertynyt myös tapauksia, joissa havaituista varojen jakoon liittyvistä epäselvyyksistä on muodostunut isojakin ongelmia.

Vaikka yksi haastateltavista ei pidäkään hallinnon tarkastusta yksittäisen yrityksen tilintarkastuksessa ajallisesti fokualueena, hän pitää hallinnon tarkastamista tärkeänä sen *pakollisuuteen* viitaten. Hallinnon tarkastuksen pakollisuudella hän tarkoittaa osakeyhtiölain määräyksiä, joiden mukaan tiettyjen päätösten taustalla on oltava hallituksen tai yhtiökouksen päätös. Mikäli päätösten kohteena on esimerkiksi iso transaktio, on tilintarkastajan hankalaa saada evidenssiä transaktion taustalle muuten kuin hallinnon tarkastuksen kautta. Tilintarkastuskertomuksen sisällön kannalta voidaan toisaalta ajatella, että vaikei hallintoa oltaisi suoranaisesti tarkastettu, voidaan tarvittava linkki hallintoon muodostaa kirjanpidon ja pöytäkirjojen tarkastuksen välityksellä.

Kaksi haastateltavaa tuo esiin myös näkemyksiään hallinnon tarkastuksesta muissa EU - maissa. Yhtenä esimerkkinä hallinnon tarkastuksen merkityksen häilyvyydestä yksi haastateltava tuo esiin ruotsalaiset kollegat, joiden tilintarkastuslaki sisältää myös maininnan hallinnon tarkastuksesta. He pitävät muun muassa erilasten tulliasioiden tarkastusta osana hallinnon tarkastusta. Haastateltava myöntää, ettei hänellä ole konkreettista käsitystä mitä kyseiset tarkastustoimet pitävät sisällään, mutta ehdottaa niiden pyörivän tullille raportoitavien tietojen oikeellisuuden ja jonkinlaisten tulliin liittyvien toimintojen kontrollien tarkastuksen ympärillä. Toisaalta hallinnon tarkastuksen määritelmä voi maantieteellisten näkemuserojen lisäksi olla myös toimialasta riippuvaista. Esimerkiksi pankkisektorilla vaadittaneen huomioimaan erilaisia asioita kuin tavanomaisemmassa osakeyhtiömaailmassa ja säätiökentässä hallinnon tarkastukseen vaikuttanee omat säätiönorminsa.

Mainittuani suomalaisesta hallinnon tarkastuksen erikoisuudesta globaalissa perspektiivissä toinen haastateltava toteaa saksalaisiin kollegoihin viitaten, että Saksan lainsäädäntöä sen kummemmin tuntematta saksalaiset tilintarkastajat vaikuttavat panostavan hyvinkin paljon hänen käsityksensä mukaiseen hallinnon tarkastukseen. Saksassa olevat työlainsäädäntövaatimukset edellyttävät ajallisesti suuria panostuksia muun muassa pöytäkirjojen läpi käymisen yhteydessä ja omista poikkeavista yksityiskohdistaan huolimatta tämä kuulostaa haastateltavan mielestä hyvin samanlaiselta kuin suomalaisen lain edellyttämä hallinnon tarkastus.

5.2 Varainhoidon valvonnan tarkastus osana hallinnon tarkastusta

ISA 315 -standardin kanssa vahvasti linkittyvästä varainhoidon valvonnasta puhuttaessa on mielekästä mainita lyhyesti myös yhdistykset ja säätiöt. Näillä tahoilla on usein huomattavaa varallisuutta ja jos niiden varallisuutta on annettu esimerkiksi ulkopuolisen salikunhoitajan haltuun, on erityisen tärkeää tarkastaa myös taustalla olevien päätösten ja

sopimusten olemassaolo. Yhden hengen osakeyhtiöitä tämä ei luonnollisesti koske, mutta osakeyhtiömaailmassa vähääkään suurempien yritysten kohdalla varainhoidon valvonnan tarkastuksessa keskeisintä lienee rahankäyttöön liittyvien kontrollien olemassaolon ja toimivuuden varmistaminen – varojen suojelemisen järjestäminen yrityksessä. Aiheettoman rahan ulosvirtaamisen ehkäisemiseksi yrityksessä tulisi olla laadittuna esimerkiksi seuraavat kontrollit:

- Tarkoin määritellyt laskujen hyväksymisoikeudet
- Eriytetyt työtehtävät
- Kassaliikenteen järjestäminen
- Yleisen sisäisen kontrollin olemassaolo sen suhteen
 - mitä yhtiön nimissä tilataan ja ostetaan
 - mihin yhtiön nimissä sitoudutaan
- Käyttöomaisuuden ja varaston kontrolliympäristön pitävyyteen liittyvät järjestelyt, ettei tavaraa kävele tehtaan porteista ulos

Eräs haastatteluissa esille tullut tapa lähestyä varainhoidon valvonnan tarkastusta olisi pyrkiä katsomaan asiaa seuraavista kahdesta näkökulmasta:

- 1) Onko kontrollit järjestetty asianmukaisesti?
- 2) Onko tosiasiallisia väärinkäytöksiä tapahtunut?

Tilintarkastajalle voi muodostua haasteelliseksi puuttua ensimmäisen kohdan mukaisesti havaittuihin kontrollipuutteisiin, jos toisen kohdan mukaisesti mitään ongelmia ei puutteista huolimatta kuitenkaan havaita.

Etenkin pienissä yhtiöissä kirjanpitäjällä voi olla laajat käyttöoikeudet, jolloin kirjanpitäjä vastaa yksin laskujen kirjaamisesta ja maksamisesta, siis käytännössä koko tapahtumaketjusta. Voi hyvinkin olla, että talousorganisaatioon kuuluu kirjanpitäjän lisäksi vain toimitusjohtaja, joka ajanpuutteen vuoksi hyväksyy laskuja jälkikäteen. Tässä tapauksessa jonkinlaisen kontrollin voidaan todeta olevan olemassa, mutta hallitukselle olisi kuitenkin raportoitava vaarallisen työyhdistelmän olemassaolosta, jossa yksi henkilö voi suorittaa kokonaisen työketjun. Mikäli tapahtumaketjussa ei ole toista henkilöä mukana on tilintarkastajan velvollisuus nostaa asia raportille hallitusta varten. Yhden haastateltavan mukaan korkeimmassa oikeudessa on nimittäin tuomittu tilintarkastajia vastaavanlaisessa tapauksessa huomauttamatta jättämisestä. Tilintarkastajan velvollisuus raportoida merkittäviksi katsottavista puutteista voi muodostua haasteelliseksi, kun rajanveto riittävien ja puutteellisten suojaustoimenpiteiden välille ei olekaan niin yksiselitteistä. Yhden haastateltavan mukaan hän ei ole itse kuitenkaan ollut kertaakaan mukaan sellaisessa tapauksessa, jossa kirjanpito ja kontrollit olisivat olleet niin levällään, että olisi päädytty antamaan mukautettu tilintarkastuskertomus.

Tarkasteltaessa varainhoidon valvontaa kansainvälisen yrityksen oikeuksien jakamisen ja velvollisuuksien jaottelun näkökulmasta esimerkiksi toimitusjohtaja ja talousjohtaja saattavat esitellä yhtiön tulosta, tasetta, kassavirtaa ja muita avainlukuja kvartaaleittain ulkomaiselle hallitukselle. Hallitus tekee taas päätökset isompien kuvioiden, kuten investointien toteuttamisen, pankkitilien avaamisen, cash pool -järjestelyjen ja prokuran antamisen suhteen. Tilintarkastajan tehtäväksi jää tältä osin ainoastaan tarkastaa, että kontrollit ovat näiltä osin kunnossa ja johto on toiminut yhtiöjärjestyksen mukaisesti.

5.3 Merkittävimmät havaintoerot suurten ja pienten yhteisöjen välillä hallinnon tarkastusta toteutettaessa

Erikokoisista osakeyhtiöistä puhuttaessa yhtenä ääripäänä pörssiyritystä löytyy yleensä ammattijuristi joka toimii sihteerinä huolehtien siitä, että yrityksessä toimitaan kaikin puolin sääntöjen mukaisesti, kaikki lainkirjaimet täytetään ja asiat tapahtuvat synkronoidusti ja oikeassa järjestyksessä. Pörssiyrityksissä olisi merkittävää, jos osakeyhtiölakia ei olisi noudatettu isojen päätösten osalta, esimerkiksi jättämällä tilanteen edellyttämä yhtiökokous järjestämättä tai hallituksen päätös sille kuuluvasta asiasta pyytämättä. Vaikkei vaadittuja toimenpiteitä olisi pörssiyrityksissä tehty, lähtökohtaisesti niitä on vähintäänkin ajateltu.

Suurilla pörssiyrityksillä keskustelut tilintarkastajien kanssa ja lakiasiantuntijoiden konsultointi ei myöskään takerru yleensä resurssipulaan. Listayhtiöistä löytyvät ammattitaitoiset juristit ja hallinnollinen koneisto jotka vastaavat lainmukaisten yhtiökokousten ja hallitusten kokousten järjestämisestä sekä muiden velvollisuuksien asianmukaisesta järjestämisestä ja dokumentoinnista, mutta myös tarvittaessa ulkopuolisen avun järjestämisestä silloin, kun oma osaaminen ei erityistilanteen hoitamiseksi riitä. Vaatimukset listayhtiöiden toiminnalle edellyttävät compliance -puolelle oman koneistonsa. Isompien transaktioiden taustalle saadaan tarvittaessa vaivattomammin ulkopuolista apua, mutta mikäli tällaiset transaktiot pörssiyrityksessä kuitenkin epäonnistuvat, mitataan virheestä aiheutuvia haittoja myös huomattavasti isommassa mittakaavassa kuin pienissä yrityksissä.

Suurten yhtiöiden hallitustyöskentely on aktiivista ja usein hallintoa pilkotaan erilaisiin komiteoihin, joissa hallituksen jäsenten lisäksi hyödynnetään myös hallituksen ulkopuolisia asiantuntijoita laadukkaampien päätösten tekemisen tueksi. Näissä komiteoissa työskentely on äärimmäisen aktiivista ja kontrolloitua. Pakotetut prosessit löytyvät kyllä pienistäkin yrityksistä, mutta varsinkin hallinto voi olla hyvin minimaalista. Varsinkin ulkomaisomistuksen yrityksen tapauksessa toimiva johto saattaa tavata hallitusta vain kerran vuodessa,

jolloin yrityskaupoista ja vastaavista suurimmista päätöksistä hallitus toki vastaa, mutta toisaalta vastuu muista verrattain suurista päätöksistä lankeaa usein toimivan johdon hartaille.

Toista ääripäätä edustaa siis esimerkiksi ulkomailta omistettu suomalainen tytäryhtiö, jossa hallitustyöskentely on paperilla ja jonka operatiivista työtä raportoidaan kuukausittain pääkonttorille. Hallitus saattaa tällaisissa yhtiöissä tehdä ainoastaan pakolliset päätökset, kuten tilinpäätöksen ja osingonjaon ehdottamisen. Vielä pienemmissä yhtiöissä tyyppiliseksi riskiksi voi muodostua resurssipulan aiheuttama asiantuntemuksen puute tavanomaisista liiketoimista poikkeavien tapahtumien yhteydessä. Esimerkiksi haluttaessa tehdä pääomasijoituksia ei PK -yrityksen johdossa välttämättä tunneta kaikkia osakeyhtiölain pykälää ja riski siitä, että jotakin menee pieleen, on suuri. Pienten yhtiöiden hallinnollinen koneiston voi olla minimalistinen tai puuttua kokonaan. Monesti yrittäjät ovat oman alansa asiantuntijoita ja muu henkilökunta pyörittää varsinaista liiketoimintaa, jolloin yrittäjä puurtaa erityiskysymysten ympärillä käytännössä yksin. Tällaisessa tapauksessa erikoistilanteiden hoitaminen, saati tunnistaminen hallintomielessä, ei ole itsestään selvää.

”Pienyrittäjille voi olla uutinen se, että omistajien ja yhtiön rahat eivät voi mennä keskenään sekaisin. On olemassa juridinen ero, jolloin yhtiötä hoidetaan yhdellä tavalla ja omia rahoja omalla tavalla. Vaikka ne veljekset olisivatkin ainoat omistajat yrityksessä, eivät he silti voi tehdä mitä lystää.”

Esitettyjen ääripäiden väliltä löytyy toki runsaasti kirjoja ja väliin mahtuu yhtiöitä, jotka hyödyntävät myös lakiasiaintoimintoja esimerkiksi pöytäkirjojen laatimiseen, mutta ammattimaisuuden ja määrämuotoisen tekemisen voitaneen katsoa kuuluvan pörssiyhtiöiden ominaisuuksiin selittäen näin suurimman eron pieniin yrityksiin verrattuna.

Yhdessä haastattelussa tulivat lisäksi esiin monissa yrityksissä esiintyvät erilliset johtoryhmien pöytäkirjat, jotka voivat olla monesti vielä mielenkiintoisempia kuin varsinaiset viralliset pöytäkirjat. Niissä saatetaan porautua syvällisemmin liiketoimintaan, niistä löytyy paljon liitteitä, liiketoimintakatsauksia sekä erillisyhtiöiden näkemyksiä liiketoiminnan hoitamisesta. Lisäksi johtoryhmien pöytäkirjoissa käsitellään monesti asioita, joista on tiedossa seuranta – kuten suurten kauppojen eteneminen.

5.4 Hypoteesi hallinnon tarkastuksen poistamisesta tilintarkastuslaista

Kysyttäessä haastateltavilta näkemystä siihen, millaisia muutoksia hallinnon tarkastamisen poistaminen laista toisi tullessaan, yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta oltiin sitä mieltä, ettei muutos toisi mukanaan välttämättä minkäänlaisia käytännön muutoksia. Pöy-

täkirjat käytäisiin todennäköisesti nykyiseen malliin läpi myös jatkossa, sillä olisi edelleen relevanttia tietää onko esimerkiksi tilinpäätös rekisteröity ajallaan ja yhtiö yleisestikin toiminut voimassa olevien lakien mukaisesti. Lisäksi EU -lainsäädäntö itsessään velvoittaa tilintarkastajaa tarkastamaan pöytäkirjat ja suuret sopimukset ilman varsinaista velvoitetta hallinnon tarkastamiseen. Näiden toimenpiteiden kuullessa kansallisesti ja kansainvälisesti säädelyyn tilintarkastukseen herääkin kysymys siitä, mitä *jäljelle jäävä* hallinnon tarkastus enää pitää sisällään. Konkreettisin ero nykyiseen voisi ilmetä siinä, että tilintarkastuskertomuksen osalta hallintoon ei jatkossa otettaisi kantaa.

Yksi haastateltavista ei suoraan asetu muiden haastateltavien kanssa samalle kannalle, vaan enteilee hallinnon tarkastukseen liittyvän lainvelvoitteen poistamisen jatkossa vaikeuttavan tilintarkastajan työtä. Mikäli luvuista ilmenee esimerkiksi pääomamuutoksiin, rahoitusjärjestelyihin tai varojenjakoon liittyviä tapahtumia joista muodostuu linkki hallintoon, voisi tapahtumien taustojen selvittelystä muodostua haasteellista. Asiakas saattaisi esimerkiksi todeta, ettei pöytäkirjamerkintöjä ole ja asia on vain näin päätetty, eikä hallinnon tarkastus muutenkaan kuuluisi tilintarkastajalle. Vaikka osakeyhtiölaki edellyttääkin osingonjaon taustalle pöytäkirjoihin dokumentoidun yhtiökokouksen päätöksen, saattaisi asiakas yksinkertaisesti todeta, ettei pöytäkirjaa ole. Tilintarkastajan pelkona olisi tilanteessa aseettomaksi jääminen. Haastateltava myöntää kuitenkin samaan hengenvetoon, ettei hän ole esittämänsä skenaarion toteutumisesta missään nimessä varma. Hänen mukaan transaktion taustalle voitaisiin joka tapauksessa vaatia tosite, jolloin herää kysymys mikä muu tosite voisi olla kyseessä kuin pöytäkirja. Mikäli tilintarkastajaa ei päästetä pöytäkirjoihin käsiksi, muodostuu huolenaiheeksi kysymys siitä kuka pitää pienosakkaiden puolia ja valvoo etteivät heidän etunsa tule jyrätyksi. Toisaalta vähemmistönsuojaa koskevia lainkohtia ajatellen tietoperustan kappaleessa 2.3.5 luetellut osakeyhtiölain pykälät saattaisivat toimia pienosakkaiden suojana myös vastaisuudessa, sillä niiden sisältöä tuskin ollaan muuttamassa.

Mitään konkreettista hallinnon tarkastusta ohjaavaa ISA -standardia ei tuotu haastattelun yhteydessä esille ja ainakin yksi haastateltavista totesi ISA -standardien olevan valmiiksi huomioituina työpaikan tarkastustyötä ohjeistavissa materiaaleissa. Nuorimman tarkastajan käsityksen mukaan Suomen lainsäädännön asettamat vaatimukset tilintarkastukselle kattaisivat ISA -standardien vaatimukset. Yksi kokeneimmista haastateltavista on taas ollut mukana Suomen Tilintarkastaja ry:n toiminnassa, missä on kartoitettu hallinnon tarkastukseen liittyviä ISA -standardeja ja hänen mukaan hallinnon tarkastusta koskevia standardeja olisi merkittävä määrä. Tähän suureen standardimäärään vedoten hänestä vaikuttaisi siltä, että vaikka laista pudotettaisiinkin pari sanaa pois, ei käytännön muutosta tämän päiväiseen tarkastukseen tulisi.

Yhden haastateltavan näkemyksen mukaan ISA -standardien vaatimukset kuitenkin pakottaisivat tilintarkastajia keskittymään lukuihin, yksinkertaisena esimerkkinä vaikka täsmäyttämällä laskuja kirjanpitoon. Rutiinomaisemman tekemisen ohella isot asiat, kuten yhtiön asianmukainen johtaminen, voivat helposti jäädä tilintarkastajalta huomiotta. Sellaisia tapauksia on viime vuosien aikanakin tapahtunut, että tilintarkastaja on tilinpäätösvaiheessa antanut yhtiölle puhtaan kertomuksen ja puolen vuoden päästä kyseinen yritys onkin ajautunut konkurssiin. Tällaisissa tapauksissa tilintarkastajien työtä kyseenalaistetaan ja edellytetään, että tilintarkastajan olisi pitänyt huomata kyseiset riskit antaen toiminnan jatkuvuutta koskeva going concern -lausunto.

5.5 Näkemyksiä hallinnon tarkastuksesta osana tilintarkastusta tulevaisuudessa

Tilintarkastuslain 2. luvun 2. § edellyttämät rajat ovat Suomessa hyvin alhaiset (Taulukko 3.), jolloin yrittäjien ja vähemmistöomistajien näkökulmasta tilintarkastuksen merkitykseltä saattaisi kadota pohja, jos hallintoa ei enää tarkastettaisikaan. Suomessa ja EU:ssa tilintarkastusvelvolliseksi luetaan yhteisö jolla joko välittömästi edeltäneellä tai juuri päättyneellä tilikaudella täyttyy vähintään kaksi seuraavista taulukossa esitetyistä ehdoista:

Taulukko 3. Tilintarkastusrajat Suomessa ja EU:ssa (Hertsu 2016b.)

	<i>Tase ylittää</i>	<i>Tulos ylittää</i>	<i>Työntekijöitä keskimäärin yli</i>
<i>Suomen tilintarkastuslaki</i>	100 000 €	200 000 €	3
<i>EU -tilintarkastusdirektiivi</i>	6 000 000 €	12 000 000 €	50

Yhden haastateltavan mukaan mikäli toimintakertomuksen ja hallinnon tarkastuksen tarkastus rajataan ulos tilintarkastuksen kohteista herää kysymys mitä relevanttia tarkastettavaa lopulta jää. Yksi haastateltava tuo esiin esimerkin Kauppalehdessä 21.11.2016 julkaistusta Anneli Hertsin (2016b) artikkelista koskien Suomen Yrittäjien ja tilitoimistoja edustavan Taloushallintoliiton yhteistä kannanottoa tilintarkastusrajojen nostamisesta. Artikkelin mukaan tilintarkastus ei hyödyttäisi pienempiä yrityksiä sillä verotarkastuksen ja työnajanseurannan tarkastuksen myötä huomattaisiin kuitenkin, ettei tilintarkastusta olisi tehty kunnolla. Haastateltavan mukaan kyseinen kommentti on kuitenkin tilintarkastukseen kohdistuvaa odotuskuilua kasvattava, koska esimerkiksi työajanseuranta ei kuulu millään lailla tilintarkastajan puitteisiin. Vaikka verotarkastus on täysin eri asia, on tässäkin asiassa huomioitava olennaisuusperiaate, ”sillä ei tilintarkastuksessa ole tarkoituksena puuttua lillukanvarsiin”. On täysin selvää, että verotarkastuksessa ilmenee lähes aina jotakin pientä viilattavaa. Tässä yhteydessä edellä mainittu odotuskuilu konkretisoituu siinä,

kun maallikko saattaa kuvitella tilintarkastajan tarkastavan pörssiyhtiöidenkin tapauksessa jok'ikisen matkalaskun, mikä ei todellakaan pidä paikkaansa.

Lisäksi sama haastateltava viittaa Työ- ja elinkeinoministeriössä meneillään olevaan selvitykseen hallinnon tarkastuksen kuulumisesta osana tilintarkastuslakia ja pohtii poliitikkojen tahtotilan riittävyyttä lainkohdan muuttamiseksi. Suomen Tilintarkastajat ry:n jäsenenä haastateltava toteaa, että heidän viestinsä poliittisille päättäjille yhdistyksen puolesta on koko ajan painottunut niiden kriteerien määrittämiseksi, mitä vastaan tilintarkastajan toimenpiteitä mitataan. Yhtenä esimerkkinä hallinnon tarkastukseen kohdistuvien riskien realisoitumisesta epäselvän kriteeristön kannalta voidaan pitää Finavian tapausta. Viime vuosien Finavia Oyj:n tapauksessa yhtiön hallitus teki puutteelliseen riskienhallintaan pohjautuen noin 9 miljoonan euron arvostustappioihin johtavia johdannaissopimuksia, eivätkä tilintarkastajat onnistuneet havaitsemaan virhettä ajoissa. Silloinen Finavian tilintarkastustoimisto Deloitte & Touche ajautuikin oikeustoimiin Finavian kanssa, vaikkakin päätyi lopulta Finavian kanssa sopimukseen. Selkeytyksenä vielä korostettakoon, että tilintarkastajien tarkoituksena ei ole pakoilla vastuuta, vaan saada selvennystä käsillä olevaan asiaan.

“...koska jälkiviisaus on se kaikista suurin peikko siellä, että sitten jälkikäteen sanotaan, että olisihan sinun pitänyt tämäkin tehdä.”

Tulevaisuuden kannalta olisi tärkeää miettiä niitä perusteita, joiden pohjalta hallinnon tarkastus esiintyy tilintarkastuslaissa ja mitä sillä haetaan. Tilintarkastajaa kiinnostaa tietää millaista evidenssiä vaaditaan kerättäväksi todentuaakseen siitä, ettei olennaista virheellisyttä ole tai riski epäasianmukaisesta toiminnasta ja väärinkäytöksestä yhtiössä saadaan minimoitua hyväksyttävälle tasolle. Väärinkäytösriskit tosin tulevat huomioiduksi ISA -standardien vaatimusten mukaisten toimenpiteiden kautta. Ideaalitulanteessa paljastavampaa voisi olla, jos muodollisten vaatimusten ja rutiinien painoarvo olisi hieman matalampi ja pystyttäisiin kohdistamaan enemmän resursseja esimerkiksi johdon haastatteluihin.

Jos tilintarkastuksen on tarkoitus palvella mahdollisimman laajasti yrityselämän ja yhteiskunnan tarpeita, hallinto on hyvin tärkeä osa tarkastusta. Etenkin listaamattomien yhtiöiden tapauksessa tilintarkastuksen tuoma lisäarvo linkittyy voimakkaasti hallintoon. Lähtökohtaisesti voitaisiin ajatella, että lukujen tarkastus toki kertoo mitä yrityksessä on tapahtunut tarkasteluhetkeen mennessä, mutta osana tilintarkastajan perustyötä, todellista lisäarvon tuottamista ajatellen kontrolliympäristöön liittyvät havainnot ja parannuskohteiden esille tuomisesta ovat avainasemassa. Kontrolliympäristön ja hallinnon välillä on taas runsaasti linkkejä ja niitä on vaikea erottaa toisistaan. Näin ollen asiakkaalle tuotettavan lisä-

arvon kannalta puutteellisten kontrollien havainnointi voisi olla suurempien panostusten arvoinen kohde myös tulevaisuudessa. Tätä näkökulmaa on käsitelty myös ISA 315 -standardin yhteydessä kappaleessa 3.3.1.

Konkreettisenä esimerkkinä hallinnon tarkastuksen selkeyttämisen tarpeesta tulevaisuudessa yksi haastateltava tuo esiin yhtiön, joka vaikutti päällisin puolin terveeltä, mutta joka ajautui pian vakiomuotoisen tilintarkastuskertomuksen saamisen jälkeen konkurssiin. Ongelmana oli, että yritys oli ulkomaalaisomisteinen eikä ulkomailla toimivaan hallitukseen ollut todellista yhteyttä. Johdon ja hallituksen väliltä puuttui avoimuus ja johto pidettiin tietyllä tapaa syrjässä kauaskantoisempien suunnitelmien, kuten pitempiaikaisten investointien, osalta. Hallinto oli yrityksessä hyvin minimaalista, sillä hallitus ei Suomessa juuri käynyt ja hallituksen pöytäkirjojen merkinnät pidettiin minimaalisina. Tilintarkastaja piti kuitenkin aktiivisesti yhteyttä toimivaan johtoon eikä vaikuttanut olevan mitään syytä poiketa going concern -olettamasta. Tunnusluvuiltaan moitteeton yritys ei kuitenkaan miellyttänyt ulkomaisia omistajia, sillä luvut eivät vastanneet omistajien odotuksia ja tätä pidettiin riittävänä syynä toiminnan lopettamiselle. Tilintarkastajan asema on tämän kaltaisessa tapauksessa äärimmäisen hankala, kun mielikuva tehdystä tarkastustyöstä on hyvä ja eletään muutoinkin siinä uskossa, että riittävät tarkastustoimet on tehty. Kysymykseksi nousee, pitäisikö tilintarkastajan mennä vastaavissa tapauksissa itse tapaamaan hallitusta jos hallitus ei ota itse aktiivisesti asioita esiin. Nykytarkastuksessa tuntuu korostuvan liikevaihdon ja muistiotositteiden tarkastus, mutta ne asiat mitä kirjanpidosta ei löydy olisivat oikeasti niitä tärkeitä ja isoja asioita, joihin pitäisi päästä vastaisuudessa paremmin kiinni.

Tulevaisuuden kannalta olisi tärkeää selkiyttää mitä hallinnon tarkastuksella oikeasti tarkoitetaan ja mitä velvollisuuksia siihen liittyy. Hallinnon tarkastus ei voi olla sellainen osa tarkastusta, jossa tilintarkastajalle lankeaa tapauskohtaiseksi vastuuksi arvioida, mitä kulloisessakin asiassa pitää miettiä ja ovatko havainnot hallinnossa ilmenevistä puutteista relevantteja vai voidaanko havaitut puutteet jättää huomiotta tilinpäätöksen ollessa muilta osin olennaisesti oikein. Jotta tilintarkastuksesta saataisiin kunnollinen hyöty irti, tulisi tilintarkastajan mandaattia hallinnon tarkastuksen osalta selkeyttää.

Isossa kuvassa on siis vaikeaa ymmärtää miksi osana EU:ta Suomessa ja Ruotsissa pitäisi olla erilainen lainsäädäntö kuin muissa maissa. Suomen lakiin ei välttämättä tarvittaisi hallinnon tarkastuksen kaltaista eriskummallisuutta, sillä pelkästään ISA -standardien kautta monikin hallinnon tarkastuksen osaksi mielletävä asia tulee katettua. Toisaalta sillä ei olisi kaikkien haastateltavien mukaan välttämättä merkitystä, vaikka maininta hallinnon tarkastuksesta jäisikin osaksi lakia. Todellinen merkitys on kriteeristön määrittelyllä jo pelkästään tilintarkastajan oikeusturvan kannalta, jotta tiedettäisiin mitä vastaan tilintarkasta-

jien työtä mitataan. Kyllä tilintarkastajat kaikkea tekevät mitä heiltä pyydetään, mutta sitä varten täytyy tietää mikä on riittävää.

”Eihän oikeudessakaan päätetä syyllisyydestä ilman, että olisi tiedossa oikea tapa toimia. Jälkiviisaus on niin kauhean helppoa, mutta jos ei virhettä ole pystynyt ennakoimaan eikä näkemään niin se on kyllä aika hankalaa...”

6 Pohdinta

Työ- ja elinkeinoministeriön oli määrä antaa selvitys hallinnon tarkastuksesta tilintarkastuksen kohteena vuoden 2016 loppuun mennessä. Vuoden 2017 maaliskuussa TEM antoi ensimmäisen selvityksen, jonka mukaan laki hallinnon tarkastuksesta pysyy toistaiseksi ennallaan. Fraktmanin mukaan ”huolimatta laajasta kannatuksesta poistaa hallinnon tarkastus tilintarkastuksen kohteesta, esitetään sen säilyttämistä osana tilintarkastuslakia, kunnes ehditään selvittää säännösten muuttamisen vaikutuksia eri sidosryhmille”. Hallinnon tarkastuksen poistamisen valmistelua varten tullaan vielä perustamaan oma työryhmä, joten asian selvittely siirtyy ainoastaan pidemmälle tulevaisuuteen. Taustakirjallisuus, tilintarkastajien ammattijärjestön kannanotot, internetissä käytävät keskustelut, ammattilehtien artikkelit, haastattelutulokset ja TEM:n selvityksen jatkuva pitkittyminen kielivät käsiteltävän aiheen monimutkaisuudesta. Tilintarkastajien halu saada selkeä kanta toistaiseksi ympäröivänä ilmenevälle aihealueelle luo työryhmälle korkeat odotukset. TEM:n työryhmä on selvästi myös tietoinen siihen kohdistuvista odotuksista ja siitä, ettei tilintarkastusyhteisö katsoisi hyvällä lopullista ratkaisua, jonka mukaan mitään muutosta nykyiseen käytäntöön tai määritelmään ei tulisi. (Fraktman 2017.)

Vaikka tilintarkastuslaista poistettaisiin merkintä hallinnon tarkastuksesta, pysyy OYL:n 1. luvun 8. § mukainen hallituksen huolellisuusvelvoite yhä voimassa velvoittaen tilintarkastajaa raportoimaan havaitusta laiminlyönnistä myös jatkossa. Tämä velvoite kuuluu tilintarkastajilta edellytettävän oikean ja riittävän kuvan antamiseen eikä ole niinkään riippuvainen hallinnon tarkastuksesta erillisenä teemana. Täten TTL:n 3. luvun 5. § 4. momentin mukainen huomautusvelvollisuus hallinnossa havaituista osakeyhtiölain vastaisista toimista olisi mielekästä säilyttää tilintarkastuslaissa ainakin jossain muodossa jatkossakin.

Tutkimuksen myötä oli mielenkiintoista nähdä, miten hallinnon tarkastuksen epäselvyys eri lähteistä ilmeni. Haastatteluiden ja kirjallisuuslähteiden perusteella hallinnon tarkastukselle on löydettävissä selkeitä yhteisiä piirteitä esimerkiksi pöytäkirjojen tarkastuksen ja sisäiseen valvonnan osalta. Voisi miltei sanoa, että ympäröivät raamit hallinnon tarkastuksen määritelmälle on rakennettavissa, mutta tilintarkastajan vastuun kannalta hallinnon tarkastukseen kohdistuvan riittävän työn taso jää yhä konkretisoitumatta.

KHT -tilintarkastaja Eero Prepula pitää yhtenä perusteena hallinnon tarkastuksen säilyttämiseksi osana tilintarkastuslakia pienten yritysten valtavan määrän Suomessa, jotta niiden tapauksessa lakien noudattamista pystyttäisiin jatkossakin valvomaan. Ottamatta kantaa esitetyn huolen aiheellisuuteen tutkimustyön perusteella jää sellainen vaikutelma, että hallinnon tarkastukseksi luettavat toimenpiteet eivät termistä luopumisesta välttämättä

kärsisi. Sen sijaan TEM:n työryhmän selvitys tilintarkastusrajojen nostamiseksi saattaisi olla jopa suurempi huolenaihe pienten osakeyhtiöiden lainmukaisen toiminnan varmistamiseksi, mikäli suuri määrä pieniä yrityksiä putoaisi tulevaisuudessa tilintarkastusvelvollisuuden ulkopuolelle.

Pohdittaessa odotuksia TEM:n selvitystyölle hallinnon tarkastuksen osalta yhtenä kehityskohteena itse määritelmän selkiyttämisen lisäksi voisi olla hallinnon tarkastamisen kehittäminen going concern -olettaman osalta. Kuten tutkimuksesta käy ilmi toiminnan jatkuvuuden arvioinnista voi muodostua lähes mahdotonta, kun lähes moitteettomienkin yritysten tapauksessa voidaan helposti erehtyä. Tutkimuksessa ilmeni lisäksi, että haastateltavien joukosta löytyisi kyllä kiinnostusta lisäresurssien kohdistamiseksi hallinnon tarkastamiselle. Valitettavasti tilintarkastajia koskevien dokumentaatiovaatimusten jatkuvasti kasvavassa resursseja joudutaan kuitenkin pikemminkin vähentämään varsinaisen tarkastuksen osa-alueilta työpapereiden täyttämiseksi.

Tutkimuksen kannalta lienee olennaisinta todeta, ettei mitään yksiselitteistä vastausta tutkimusongelmiin saatu. Mikäli tämä lopputulema kuvastaa todellista hallinnon tarkastuksen ympärillä vellovaa näkemystä ei voida välttämättä puhua tutkimuksen epäonnistumisestakaan. Tässä tapauksessa tutkimus kenties vain vahvisti julkisuudessa käytyjen keskustelujen sisällön ongelmallisuutta. Haastattelujen kautta tuli esiin mielenkiintoisia hallinnon tarkastukseen liittyviä ajatuksia, joista kokoon pohdinnan lopetukseksi seuraavan listan. Jotkut listalla esitetyistä ajatuksista voivat osaltaan toimia myös jatkotutkimusaiheina:

- Mitä tulliasioita ruotsalaiset tilintarkastajat tarkastavat osana hallinnon tarkastusta ja olisiko Suomessa syytä perehtyä samoihin tarkastuskohteisiin?
- Miten voitaisiin tehostaa hallinnon tarkastusta ulkomaalaisomisteisten yritysten tapauksessa, missä operatiivinen johto toimii hallituksesta erillään?
- Voiko hallinnon tarkastuksen poistaminen laista riisua tilintarkastajan aseista tilanteissa, joissa tilintarkastajalla oli aikaisemmin oikeus vaatia hallinnollisia dokumentteja tarkastuksen tueksi? Miten?
- Voiko vähemmistöomistajien asema heikentyä, mikäli maininta hallinnon tarkastuksesta tiputetaan tilintarkastuslaista? Miten?
- Voitaissiinko hallinnon tarkastusta pyrkiä kehittämään auttamaan tilintarkastajia havaitsemaan paremmin asianmukaisia tilanteita going concern -lausunnon antamiseksi? Miten?

6.1 Jatkotutkimusaiheet

Jää mielenkiintoiseksi nähdä millaiseen ratkaisuun TEM hallinnon tarkastuksen osalta lopulta päätyy. Mikäli selvityksen tuloksena päädytään yksinkertaisesti merkinnän poistamiseen tilintarkastuslaista, ei tutkimustyöni perusteella todellista ratkaisua ole saatu ai-

kaan. Tämä tuskin tulee olemaan lopullinen ratkaisu. Toisaalta hallinnon tarkastuksen määritelmän selkiyttäminen voisi tuoda mukanaan mielenkiintoisia uusia pohdinnan aiheita esimerkiksi hallinnon tarkastukseksi miellettyjen toimenpiteiden rajaamisen näkökulmasta. Jatkotutkimusaiheeksi voisi muodostua TEM:n lausunnon myötä tulevien muutosten vaikutusten arviointi hallinnon tarkastuksessa tulevaisuudessa.

Yllättävin tilanne olisi se, jos selvityksen seurauksena päätettäisiin olla muuttamatta mitään. Hallinnon tarkastus on puhuttanut tilintarkastajia jo pitkään ja nyt kun asiaa on puitu TEM:ssä jo näinkin pitkään, olisi vähintäänkin kummallista jos minkäänlaista kannanottoa aiheeseen ei saataisi. Vaikka tällaista lopputulemaa voitaneen pitää hyvin epätodennäköisenä, herättäisi se kenties eniten kysymyksiä ja voisi itsessään antaa aihetta uudelle tutkimukselle.

6.2 Tutkimuksen reliabelius ja validius

Hirsjärven (1997, 231–233) mukaan tutkimuksen reliabeliudella tarkoitetaan tulosten toistettavuutta ja se toimii mittarina tutkimuksen kyvylle antaa *ei-sattumanvaraisia* tuloksia. Validius eli *pätevyys* kuvaa tutkimuksen kykyä mitata juuri sille asetettua kohdetta. Laadullisten tutkimusten kohdalla kyseiset termit saavat helposti erilaisia tulkintoja ja niitä saatetaan yhdistää kvantitatiiviseen tutkimukseen. Vaikka termit voivat aiheuttaa lukijassa sekaannusta, on kaikkien tutkimusten kohdalla luotettavuutta ja pätevyyttä pystyttävä arvioimaan. Tämän työn arvioinnin lähtökohtana voitaneen pitää työn tuloksissa esiin tulleiden näkemysten luotettavuutta.

Työtäni varten olen käyttänyt keskimäärin verrattain tuoreita lähteitä tukeutuen paljolti viime vuosina kirjoitettuihin artikkeleihin ja arvostettujen alan ammattilaisten blogikirjoituksiin. Näin ollen koen käytettyjen lähteiden olevan keskimäärin varsin luotettavalla tasolla ja aiheen kannalta hyvinkin relevantteja ja ajantasaisia. Erityisen hedelmällistä työlle oli aiheesta voimakkaasti eriävien mielipiteiden olemassaolo. Tutkimuksen perusteella onkin täysin selvää, että TEM:n lausunto tulee aiheuttamaan voimakkaita tunteita tilintarkastajien keskuudessa lausunnon sisällöstä riippumatta. Uskon pysytelleeni kokonaisuudessaan *riittävän* hyvin aiheessa, joskin tässä voisi olla parantamisen varaa.

Tutkimukseen valitut haastateltavat valikoitiin tilintarkastusuran eri vaiheilta. Taustajajatuksena valintaperusteelle oli saada näin hajauttamalla kirjoja vastauksiin ja nähdä toisaalta miltä osin näkemykset ovat kokemuksesta riippumatta yhteneviä. Kaikki haastateltavat olivat työvuosiin katsomatta suorittaneet vähintään HT -tutkinon, joten tutkijan har-

kintaan perustuen kaikkien haastatteluun vastanneiden voidaan katsoa olevan *riittävän* kokeneita haastatteluaineiston luotettavaksi toteamiseksi.

Kaikille haastateltaville lähetettiin sähköpostitse työstetty runko tulevasta haastatteluista ja suurin osa haastatteluista eteni hyvin tarkkaan ennalta laaditun haastattelurungon mukaisesti. Yksi haastateltavista ehti kertoa spontaanisti yli kymmenen minuuttia haastatteluaiheesta ennen kuin ehdin esittää ainuttakaan kysymystä, vastaten lähes tyhjentävästi suunnitteilla olleisiin kysymyksiin edes lukematta haastattelurunkoa etukäteen. Aihe oli tälle haastateltavalle selvästi ajankohtainen ja kiinnostava, vaikkakin kaikki muutkin haastateltavat pitivät tutkimusaihetta mielenkiintoisena. Itse haastatteluihin käytetty aika vaihteli 25 – 45 minuutin välillä, mikä lienee keskimäärin riittävä pituus tarpeeksi kattavien vastausten saamiseksi. Tutkimuksen tulosten luotettavuutta arvioitaessa on kuitenkin syytä huomioida haastattelujen määrän rajallisuus, sillä neljä haastattelua ei kata millään tavalla koko tilintarkastusalan kirjoa, mutta toimii tässä tapauksessa kelpo täydennyksenä tietoperustassa esitetyille ennakoasetelmille.

Oman oppimisen kannalta suurimmat harppaukset tapahtuivat ikään kuin piikeissä. Ensimmäinen harppaus tapahtui aiheen löydettyäni, joskin peilattessani tämän hetkistä ymmärryksen tasoa työn aloittamishetkeen en ymmärtänyt aiheesta alun piikinkään jälkeen paljoakaan. Toinen oppimispiikki oli tunnistettavissa haastattelujen yhteydessä ja haastatteluja litteroidessa. Kolmas piikki ilmeni työn loppuvaiheessa työtä viimeisteltäessä.

Haastavinta opinnäytetyössä oli ison kokonaisuuden hahmottaminen ja eri asiayhteyksien keskinäinen yhdistäminen. Kehittämiskohteena mahdollista seuraavaa laadullista tutkielmaa varten voisin panostaa enemmän tavoitteen asetteluun ja haastatteluihin valmistautumiseen. Myös tulosten esittäminen osoittautui haastavaksi kokonaisuudeksi. Onnistumisenä näkisin oman kehittymiseni kirjoittajana ja tiedonhakijana, mistä koen olevan hyötyä tulevaisuudessa myös muussa yhteydessä kuin mahdollisessa tutkimustyöskentelyssä.

Lähteet

Airaksinen, M., Pulkkinen, P. & Rasinaho, V. 2007. Osakeyhtiölaki I. Talentum Media Oy. Helsinki.

Arens, A. & Loebbecke, J. 1994. Auditing – An Integrated Approach, 6th edition. Prentice Hall. Englewood Cliffs, New Jersey.

Asettamispäätös. 2017. Tilintarkastuslain muuttamista selvittävä työryhmä – toimikauden jatkaminen. Työ- ja elinkeinoministeriö. Luettavissa:

http://www.hare.vn.fi/Uploads/21844/409184/ASETTAMISPAATOS_20170403120000_409184.PDF. Luettu: 17.4.2017.

Blummé, N. 2008. Osakeyhtiön tilintarkastus. Talentum. Helsinki.

Dunn, J. 1996. Auditing – theory and practice. Prentice Hall. Hertfordshire.

Fraktman, M. 22.4.2016. Tilintarkastuslain muutosten jatkovalmistelu etenee. Luettavissa: <https://www.suomentilintarkastajat.fi/nakoaloja/blogi-talouden-ammattilaiset/tilintarkastuslain-muutosten-jatkovalmistelu-etenee>. Luettu: 1.5.2017.

Hallituksen esitys 254/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja laiksi julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuksesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi. Luettavissa: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140254>. Luettu: 29.8.2016.

Halonen, K. & Steiner, M-L. 2009. Tilintarkastusprosessi käytännössä. WSOYpro. Helsinki.

Hertsi, A. 2016a. Pörssiyhtiöiden johto pitää kiinni hallinnon tarkastuksesta. Kauppalehti. Luettavissa: <http://www.kauppalehti.fi/uutiset/porssiyhtioiden-johto-pitaa-kiinni-hallinnon-tarkastuksesta/WwWAdj8n>. Luettu: 4.12.2016.

Hertsi, A. 2016b. Yrittäjät vapauttaisivat tilintarkastuspakkoa - nyt on sisäänheittotuote. Kauppalehti. Luettavissa: <http://www.kauppalehti.fi/uutiset/yrittajat-vapauttaisivat-tilintarkastuspakkoa---nyt-on-sisaanheittotuote/wrA6XUuH>. Luettu: 5.3.2017

Hirsjärvi, S. 1997. Tutki ja kirjoita. Tammi. Helsinki.

Horsmanheimo, P. & Steiner, M-L. 2009. Tilintarkastus – Asiakkaan opas. WSOYpro. Juva.

HTM -tilintarkastajat ry & KHT -yhdistys. 2012. ISA -standardien soveltaminen pk - yhteisöjen tilintarkastuksessa - Keskeiset käsitteet ja käytännön ohjeet. KHT -media Oy. Helsinki.

IFIAR 2016. International Forum of Independent Audit Regulators Report on 2015 Survey of Inspection Findings – March 3, 2016. Luettavissa:

<https://ifiar.org/IFIAR/media/Documents/General/About%20Us/IFIAR-2015-Survey-of-Inspection-Findings.pdf>. Luettu: 4.12.2016.

Jensen, M.C. & Meckling, W.H. 1976. Theory of the firm: managerial behavior, agency costs and ownership structure. Journal of Financial Economics.

Kettunen, P. 22.9.2016. Hallinnon tarkastus vaatii selkiyttämistä. Luettavissa:

<http://www.suomentilintarkastajat.fi/blogi/talouden-ammattilaiset/hallinnon-tarkastus-vaatii-selkiyttamista>. Luettu: 4.12.2016.

Kihn, L-M., Leponiemi, U., Oulasvirta, L., Vahtera, V. & Wacker, J. 2015. Tilintarkastuksen ja arvioinnin symposium. Näkökulmia tilintarkastuksen uudistumiseen ja standardeihin. Tampere University Press. Tampere.

Kokkonen, S. 2002. Tilintarkastuksen perusteet ja käytäntö. Tummuvuoren Kirjapaino Oy. Vantaa.

Korkeamäki, A-M. 2008. Tilintarkastuksen perusteet. WSOY Oppimateriaalit Oy. Helsinki.

Kosonen, L. 2005. Vaarinpidoista Virtuaaliaikaan - Sata vuotta suomalaista tilintarkastusta. Digipaino. Lappeenrannan teknillinen yliopisto.

Kyläkallio, K. 2011. Hallituksen jäsenen vastuusta osakeyhtiölain kannalta. Tilisanomat, 32, 5, s. 66-71.

Millichamp, A. & Taylor, J. 2008. Auditing. Cengage Learning EMEA. London.

Mähönen, J. 2016. Hallinnon tarkastus: Mitä tilintarkastaja voi jättää tarkastamatta? Tilisanomat, 37, 1, s. 53-55.

Patentti- ja rekisterihallitus. 2016. Tilintarkastajan perustutkinto (HT-tutkinto). Luettavissa: <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tutkinnot/perustutkintoht-tutkinto.html>. Luettu: 29.8.2016

Pellinen, J. 2005. Talousjohtaminen. Talentum Media Oy. Helsinki.

Pitkäranta, A. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä - Työkirja ammattikorkeakouluun. E-Oppi Oy. Jokioinen.

Riistama, V. 1999. Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. WSOY – Kirjapainoyksikkö. Porvoo.

Ruohonen, J. 2014. Johdon huolellinen toiminta jatkuvasti muuttuvassa liiketoimintaympäristössä. Balanssi, 5, s. 48-51.

Suomen tilintarkastajat ry. 2014. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Eettiset säännöt tilintarkastusammattilaisille ja Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet. ST-Akatemia Oy. Helsinki.

Sviili, T. 2016. Petri Kettunen: Vuoropuhelu vie tilintarkastusta eteenpäin. Balanssi, 4-5, s. 8-11.

TEM 2014. Vuoden 2014 tilintarkastusdirektiivin muutos ja tilintarkastusasetus, Tilintarkastuslain muutokset-työryhmän mietintö. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja, 66/2015. Luettavissa: https://www.tem.fi/files/44311/TEMjul_66_2015_web_18112015.pdf. Luettu: 2.3.2016.

Tomperi, S. 2009. Tilintarkastus – normeista käytäntöön. Edita publishing. Helsinki.

Tuokko, Y. 14.6.2016. Hallinnon tarkastus kruunaa tilintarkastuksen. Luettavissa: <http://www.tuokko.fi/hallinnon-tarkastus/>. Luettu: 4.12.2016.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Hallinnon tarkastuksen määritelmä ja tulevaisuus osakeyhtiön tilintarkastuksessa

Tutkimuksen ongelmia ovat:

- Mitä tilintarkastuslaissa esiintyvällä hallinnon tarkastuksella tarkoitetaan?
- Mitä vaikutuksia hallinnon tarkastuksen vaatimuksen poistamisella tilintarkastuslaista olisi tilintarkastukselle?
- Mitä näkemyksiä alan ammattilaisilla on hallinnon tarkastuksesta tulevaisuudessa osana tilintarkastusta?

Teema 1. Osakeyhtiön hallinnon tarkastus osana tilintarkastusta nykyisellään

1. Mitä hallinnon tarkastus käsitteenä tarkoittaa?
 - 1.1. Miten hallintoa käytännössä tarkastetaan?
 - 1.2. Millainen on ISA -standardien suhde hallinnon tarkastukseen?
 - 1.3. Miten varainhoidon valvontaa tarkastetaan?
2. Miten tärkeässä asemassa hallinnon tarkastusta voidaan pitää osana osakeyhtiön tilintarkastusta kokonaisuutena?
3. Mitkä ovat merkittävimmät erot pienen ja ison osakeyhtiön välillä hallinnon tarkastuksen näkökulmasta?

Teema 2. Vireillä olevat lakimuutospohdinnat hallinnon tarkastuksen osalta ja osakeyhtiön hallinnon tarkastus tulevaisuudessa

1. Mitä vaikutuksia hallinnon tarkastuksen veloitteen poistamisella tilintarkastuslaista on tilintarkastukselle?
2. Mihin suuntaan näet hallinnon tarkastuksen roolin kehittyvän tulevaisuudessa?